

Rep. LXXV.

3.

no. 89.

18978

2826

SCHACHIA.

M. HIERONYMI

VIDÆ CREMONENSIS, POETÆ
VENUSTISSIMI;

Ludus

INGENII, VIRTUTIS ET HONESTÆ
voluptatis, apprimèq; cum heroicæ tum literariæ co-
horti conveniens, notis quibusdã & certis
illustratus *κειμελίσ*, in quibus
de eiusVSV, ORIGINE, ET AVTORE, NEC NON
latrunculis, eorumque numero, ordine, nominibus, stati-
onibus, incessibus, officijs, *επιχειρίσι* etiam, totoque ludendæ
artificio breviter ac certo ordine agitur: adeo ut omni diffi-
cultate, *ε* qua hactenus plurimum laboravit, obscuritate
ε ambiguitate sublata, à quolibet proprio nunc mar-
te addisci *ε* commodè exerceri possit
operâ *ε* studio

LUCÆ WIELII LIGIO-SILESII

Annō *παρθενότητος*Ne lateant te fata hominis pendente *ε* filo: (1604)

ARGENTINÆ.

Impensis Pauli Ledertz Bibliopolæ.

REVERENDISSIMO
 ET ILLUSTRISSIMO PRINCIPI
 AC DOMINO, DN. IOANNI GEORGIO PO-
 stulato & Electo Administratori Episcopatus
 Argentinensis: Landgravio Alsatiae: Mar-
 chioni Brandenburgensi, Borussiae, Steti-
 ni, Pomeraniae, &c. Duci.

καλλιςτε καὶ Ὀδαμονέστατα
 Ἀγγεῖν.

*Mortalium quisquis sibi plurimos
 Quò annos reponat pungitur acrius,
 Dux semper ILLUSTRIS-
 SIME, Ô ES
 Praesidium decus ac corona
 Turba novena, ES summa petentium
 Ardore montis culmina debito
 Parnassi asylum: Sed videre
 Vix decimo ut Phaëtonis ortus
 Possit recessusque incolumi pede
 Est cura. Verum vita quid? anxie
 Quam vexat ES frangit diurnus,
 Languor, ES exedit aegritudo
 Acer medullas? Non ego per Deum
 Vitam, gravis sed tormina dixerim
 Angoris ES poenas perennes
 Corporis, haud homini expetenda.
 Hinc*

Hinc, ut salubri suaviter omnibus
Aurâ queamus vescier horulis,
Donec resumat spiritum, qui
Est Dominus dormitorque mortis,
Præcepta certis singula legibus
Scripsere, multam Rector Hyantidum
Queis artis affudit virorum
Clara cohors sapientiorum.

Ne corpus, aiunt, occupet improbus
Humor situsque, exerce laboribus
Artus parum, victus sit aptus
Et moderata quies, malignum

Vita aërem, et curis gravioribus
Ludicra quandoque adyce, libero
Vel letus in campo resultans
Aut viridi tacitoque luco.

Vel sub lare inculto genus optimum
Ludi, ac suave atque utile, nobile
Diumque versando, quod addat
At sua munia cuique calcar.

Hoc quis latronum schacchica praelia
Prestare posse audaculus ausiet
Infringere unquam? Namque in usu est
SCHACCHIA principibus frequenti
Et regibus, magnatibus, ac quibus
Vel publica est res atque domestica,
Vel gratiosæ sunt sorores
Sicelides studio atque cura.

A 2

Res lusibus (mirum) exiguis latent
His ardua, Martis stratagemata,
Munitio, ictus seniores,
Consilia, insidiæ phalangu.
Iam nunc minaci murmure regibus
Fata indicantur, bellua mox furit,
Bellona iam cursu citato
Terret equos, peditumque turmas.
Optanda mentis nec recreatio
Hic est minor: quin ingenium probat,
Et pectoris secretiores
Detegit haud temerè recessus.
Me CELSIT V D O plura vetat T V A
De heroicis præfariet vsibus
Latrunculi, curarum amara
Quæ solet aspera que hoc humare:
Suetas rata inter delitias p̄j
Industriique has SCHACCHIÆ amabiles
Pugnas Gubernatoris omni
Tempore plurima præstitisse.
Vnum oro, clementi data NOMINIS
Titlo Tui nunc ludicra prælia
Vultu tuendo infirmiozem
Respicias redamesque, Musam.
Non frigida olim respuit haustulum
Vndæ Imperator Persiæ (ut asserunt
Docti) manu oblatum miselli
Agricolæ: placuit I E H O V Æ
In gente

*In gente sacrâ saepe teruncius
Paupercula plus pondere divitis*

Argenteo: parvis suëvit

Nam quoque pondus inesse rebus

Vive ergo sospes semper & ipsius,

Insigne sidus, secula Nestoris,

Nostrum, vide, PRINCEPS, bonorum

Quod reliquũ adiciet IEHOVAH.

Illustriss. T. C,

Subiectissimus cliens

Lucas Wielius Ligio-filesius,

**M. HIERONYMI VIDÆ CREMO-
NENSIS SCHACHIA**

Ludus,

L*udimus effigiem belli, simulataque veris
Prelia, buxo acies fictas, & ludicra re-
gna,*

Vt gemini inter se reges albusq; nigerque

Pro laude oppositi certent bicoloribus armis.

Dicite Seriaes Nymphæ certamina tanta

Carminibus prorsus vatum illibata priorum.

Nulla via est. tamen ire iuvat, quo me rapit ardor,

In viaque audaci propero tentare iuventa.

Vos per inaccessas rupes, & inhospita euntem

Saxa Deæ regite, ac secretum ostendite callem.

Vos huius ludi in primis meminisse necesse est.

Vos primæ, studia hæc Italiam monstrastis in oris,

A 3

Schacchidis egregie monumentum in signe sororis:
 Iuppiter Aethiopum sedes, & Memnonis arva
 Iverat, Oceani mensas dignatus amici,
 Qui sibi tum optatis iunxit Tellurem Hymenaeis,
 Affuit una omnis superum chorus, omnia festo
 Aequoris immensi resonabant littora plausu.
 Ut dapibus compressa fames, mensaeque remota,
 Quo superum mentes ludo mulceret inani,
 Oceanus tabulam adferri iubet inter pictam.
 Sexaginta insunt & quattuor ordine sedes,
 Octono parte ex omni via limite quadrat
 Ordinibus paribus, nec non forma omnibus una
 Sedibus, equale & spacium, sed non color unus.
 Alternant semper varia, subeuntque vicissim
 Albentes nigris, testudo picta supernè
 Qualia de vexo gestat discrimina tergo.
 Tum superis tacite secum mirantibus inquit:
 Marti aptam sedem, ludicraque castra videtis,
 Hoc campo adversas acies spectare licebit
 Oppositis signis belli simulachra ciere,
 Quae quondam sub aquis gaudent spectacula tueri
 Nereides, vastique omnis gens accola ponti,
 Si quādo placidū mare, & humida regna quierunt.
 En vero simulata adsunt qui praelia ludant.
 Sic ait, & versa in tabulam deprompsit ab urna
 Arte laboratam buxum, simulataque nostris
 Corpora, torno acies fictas albasque nigrasque.
 Agmina bina pari numeroque & viribus aequis,
Bis

Bis nivea cum veste octo, totidemque nigranti.
Vi variae facies, pariter sunt & sua cuique
Nomina diversum munus, non equa potestas,
Illic & reges paribus capita alta coronis,
Et regum pariter nuptas in bella paratas
Cernere erat: sunt qui pedibus certamina inire
Sueti, sunt & equis qui malint, quique sagittis,
Nec deest quæ ferat armatas in prælia turres
Bellua, utrinque Indos credas spectare Elephantes.
Jamque aciem in versum statuunt, structæque cohortes
Procedunt campo, castrisque locantur utrisque.
Linea principio sublimes ultima reges
Parte utrâque capit, quartis in sedibus ambos
Tractu eodem adversos inter se, sex tamen equis.
In medio sedes spacijs hinc inde relictae.
Sede albus sese nigra tenet, ater in alba.
Proxima reginas capit orbitaregibus amba
Herent quæque suo, dextrum latus altera, levum
Altera lege datis tangunt stationibus, atrumque
Atra tenet campum, spacio stat candida in albo,
Et proprium servant prima statione colorem,
Inde sagittiferi iuvenes de gente nigranti,
Stant gemini, totidem pariter candore nivali
Nomina Areiphilos Graij fecere vocantes,
Quod Marti ante alios chari fera bella laceffant.
Continuò hos inter rex, nec non regia coniunx
Clauduntur medijs, duo dehinc utrinque corusci
Auratis equites sagulis, cristisque decori

A 4.

Cornipides in aperta parant certamina Martis.
Tum geminae velut extremis in cornibus arces,
Hinc atque hinc altis stant propugnacula muris,
Quas dorso immanes gestant in bella Elephanti
Postremo subeunt octo hinc, atque inde secundis
Ordinibus pedites, castrisque armantur, utrisque
Armigeri partim regis, partimque ministrae
Virginis armiferae, quae prima pericula belli
Congressusque ineant primos, pugnamque lacestant:
Non aliter campis legio se buxera utrinque
Composuit duplici digestis ordine turmis,
Adversisque ambae fulsere coloribus aë,
Quam Gallorum acies Alpino frigore lactea
Corpora si tendant albis in praelia signis
Aurora populos contra, & Phaëtonte perustos
Insano Aethiopas, & nigri Memnonis alas.

Tum pater Oceanus rursus sic ore locutus:
Calicole iam quenam acies, quae castra videtis,
Discite nunc (neque enim sunt haec sine legibus arma)
Certandi leges, nequeant quas tendere contra.
Principio alterni reges in praelia mittunt
Quem pugnae numero ex omni elegere suorum.
Si niger arma ferens primus processit in equos,
Continuo adversum semper se candidus offert.
Nec plures licet ire simul facto agmine in hostem.
Propositum cunctis unum, studium omnibus unum
Obsessos reges inimicae claudere gentis,
Ne quo impune queant fugere, atque instantia fata

Evi.

Evitare, etenim capiunt ita praelia finens,
Haud tamen interea cuneis obstantibus ultro
Parcunt, sed citius quò regem sternere letho
Desertum evaleant, cadunt ferro obvia passim
Agmina, rarefcunt hìc illìc funere semper
Vtraque castra novo, magis ac magis area belli
Picturata patet, sternuntque caduntque vicissim.
Sed cadentem opus est sublato protinus hostis
Successe loco, & conatus vindicis ala
Sustinuisse semel. Mox si vitaverit ictum
Inde referre licet se in tutum præpete planta.
At pedites prohibent leges certaminis unos
Cum semel exierint (facilis iactura) reverti,
Nec vero incessus cunctis bellantibus idem,
Pugnandivè modus. Pedites in praelia euntes
Sæva valent unam tantum transmittere sedem,
Inque hostem tendunt adversi, & limite recto.
Congressu tamen in primo fas longius ire,
Et duplicare gradus concessum, at cominus hostem
Cum feriunt, ictum obliquant, & vulnera furtim
Intentant semper lateri, cavaque ilia cadunt:
Sed gemini claudunt aciem qui hinc inde Elephant
Cum turres in bella gerunt, ac praelia miscent,
Rectâ fronte valent, dextrâ, levâque, retroq;
Ferre aditum contra, campumque impune percurrunt.
Proruerè, ac totis passim dare funera castris.
Ne tamen obliquis occultent nixibus ictum,
Qui tantum mos concessus pugnantibus arcu

A 0

Dilectis Marti ante alios. Nam semper uterque
 Fertur in obliquum, spatijs nigrantibus alter.
 Alter candenti semper se limine versat,
 Directisque ineunt ambo fera bella sagittis,
 Nec variare licet, quamvis fas ire per omnem
 Hinc atque hinc campū, atq; omnes percurrere sedes
 Insultat sonipes ferus, atque repugnat habenis.
 Nunquam continuo stipata per agmina ductu
 Procurrit: tantū sursum sese arduus effert
 Semper & in gyrum gressus magno impete lunat
 Curvatos, duplicemque datur transmittere sedem.
 Si nigrante prius campo expectaverit, album
 Mox petere, & sedis semper mutare colorem
 Lex iubet, ac certo semper se sistere saltu.
 At regina furens animis pars optima belli
 In frontem, in terga, ac dextram, levamq; movetur
 Itque iter obliquum, sed semper tramite recto
 Procedit, neque enim curvato insurgere saltu
 Cornipedum de more licet: non terminus olli,
 Nec cursus meta nulla datur; quocunque libido
 Impulerit, licet ire, modo ne ex agmine quisquam
 Hostilivè suovè aditus occultat eunti.
 Nulli etenim semper ducto fas agmina saltu
 Transilisse, equiti tantum hæc concessa potestas.
 Cantius arma movent gentis regnator uterque,
 In quibus est omnis spes, ac fiducia belli.
 Omnibus incolumi Duce stat concernere ferro:
 Sublato pugna excedunt, & castra relinquunt.

Ille

Ille adeo in bello captus secum omnia vertit.
Ergo haerens cnuclatur, eū venerantur, & omnes
Agmine circumstant denso, mediumque tuentur.
Vique armis saepe eripiant, sua corpora letho.
Obiiciunt, mortemque optant pro rege pacisci;
Non illi studium feriendi, aut arma ciendi.
Se tegere est satis, atque instantia fata cavere.
Haud tamē obtulerit se quisquā impune propinquū
Obuius, ex omni nam summū parte nocendi
Ius habet ille quidem haud procurrere longius ausit:
Sed postquam auspicijs primis progressus ab aula
Mutavit sedes proprias, non amplius uno
Vlterius fas ire gradu, seu vulneret hostem
Seu vim tela ferant nullam, atque innoxius erret.

Hic mos certandi, haec belli antiquissima iura.
Nunc aciem inter se certantes cernite utranque.

Sic ait at quoniam quoties fera bella fatigant:
Mortales, superi studijs diversa foventes
Ipsi etiam inter sese odijs bellantur iniquis,
Maximaeque interdum toto ardent praelia caelo,
Iuppiter omnipotens solio rex fatus ab alto,
Omnes abstinuisse iubet mortalibus armis,
Atque minis, ne quem foveant, perterret, acerbis.
Tum phœbum vocat intonsum; Atlantisque nepotē
Egregium furto peperit quem candida Maia,
Insignes ambos facie, & florentibus annis,
Nondum Mercurius levibus talaria plantis
Addiderat: nondum Titania lumina agebat

Per

Per liquidum curru gemmato Phoebus Olympum,
Tantum humeros pharetra insignis, & crinib. aureis.
Hos pater adversis solos decernere iussit
Inter se studijs, & ludicra bella fovere,
Ac partes tutari ambas, quas vellet uterque,
Nec non proposuit victori premia digna.
Dij magni sedere. Deum stat turba minorum
Circumfusa. Cavent sed lege & foedere pacto.
Nec quisquam voce, aut nutu ludentibus ausit
Prævisos monstrare ictus, quem denique primum
Sors inferre aciem vocet, atque invadere Martem,
Quæsitum, primumque locum certaminis albo
Ductori tulit, ut quem vellet primus in hostem
Mitteret: & sanè magni hocce referre putabant.
Tum tacitus secum versat quem ducere contra
Conveniat, peditemque iubet procedere campum
In medium, qui reginam dirimebat ab hoste.
Ille gradus duplices superat, cui tum arbiter acer
Ipse etiam adversum recto de gente nigranti
Tramite agit peditem, atque iubet subsistere contra
Advenientem hostem, paribusq; occurrere in armis.
Stant ergo adversis inter se frontibus ambo
In medijs campi spacijs, ac mutua tentant
Vulnera nequicquam, neque n. vis ulla nocendi st
Armigeris, tractu dum miscent prælia eodem.
Subsidio socii dextra, levaque frequentes
Hinc atq; hinc subeunt, late & loca milite complent.
Alternantq; vices. Nec dum tamen horrida miscent
Præ-

Prælia, dum placidus mediis Mars ludit in armis,
Excursusque breves tentant, tutique tenent se.
Iamque pedes nigri Rectoris, qui prior hostem
Contra iyt, obliquum levam clam strinxerat ensem,
Atque album e medijs peditum citus abstulit armis,
Illiusque locum arripuit præstantibus ausis,
Ah miser, instantem lateri non viderat hostem.
Ipse etiam cadit, & pugnas in morte relinquit.
Tum cæcus fuscæ regnator gentis ab aula
Subduxit sese mediâ, penitusque repõstis
Castrorum latebris extrema in fauce recondit,
Et peditum cuneis stipantibus abditus hæsit.
Nec mora surgit eques bellator levis utrinque,
Et medijs hinc inde insultans cæcibus ambo,
Alternique ruunt, & spargunt fata per hostes,
Sternuntur pedites passim miseranda iventus,
Quod nequeant revocare gradum, sonat ungula cæpo
In medio & totis miscentur funera castris,
Dum vero peditum intentus Latonius heros
Cæcibus instat atrox, equitemque per agmina versat
Vastatorem ala piceæ, longè Arcada maior
Ardor agit tacitis iam dudum invadere furtis
Magnum aliquid, peditumque ultra sæpe obviam trãsit
Agmina, cornipedem ducens in prælia levum,
Qui regi insidias tendens huc vertitur atque huc,
Per mediosque hostes impunè infrenis oberrat.
Constitit, optataque diu statione potitus
Lethum intentabat pariter Regique Elephantique,
Ala

Ala qui dextro cornu turritus in auras
Attollens caput ingenti se mole tenebat.
Delius ingemuit clauso succurrere regi
Admonitus, namq; indefensū in morte Elephantem
Linquere se videt, atque ambos non posse periculo
Eripere & fatis urgeri cernit iniquis.
Cura prior sed enim est trepidum defendere regem,
Quem rapit in dextrum latus: at niger emicat ense
Stricto eques, & magnis Elephantē intercipit ausis.
Dānū ingens, neq; enim est seve post virginis arma
Bellantum numero ex omni magis utilis alter.
Non tamen impunè evades ait acer Apollo,
Et peditum cuneis, densaque indagine cingit,
Ille igitur trepidare metu, certique pericli
Frustravelle fugā, nam hinc fata minatur Amazon
Inde obstat conferta phalanx, tandem altius acto
Virginis ense cadit, pulchrae solatia mortis.
Aestuat alba cohors latere heu minus utilis uno,
Et magis, atque magis furit acri accensa dolore.
Sicut ubi dextrum taurus certamine cornu
Amisit, dum se adverso fert pectore in hostem,
Sevior in pagnam ruit armos sanguine, & alte
Colla animosa levans, gemitu omnis sylva remugit.
Talis erat facies, cæsi post fata Elephantis
Candentis turme. Hinc furiis maioribus ardet
Phœbus, & ultrices hortatur in arma cohortes,
In ferrum, & cedes pronus, cupidusque nocendi,
Incantusque ambas perdit sine lege phalangas.

Dum-

Dumque hostes pariter cernit procumbere victos
Ipse suos morti indefensos obicit ultro.
Mercurius melior furto cunctatur, & haerens
Usque alium ex alio spectando praevidet ictum.
Saepe ille ex longo meditatus fata superba
Reginae peditem perdendum cominus offert,
Disimulatque dolos, mox penitet, & trahit alto
Improbis errorem fingens, suspiria corde.
Iamque sagittiferi è dextro glabra spicula cornu
Virginis in latus albentis tendebat: id hostis
Haud primum sensit, peditemque trahebat in atrium
Levâ aciem rerum ignarus. verum improba cladem
Et tantas Erycina Venus miserata ruinas
Incauto inveni furtim tacito innuit ore,
Atque oculis, (phaebo nam forte adversa sedebat)
Nulla mora, ad nutus divae tremefactus Apollo
Constitit, atque oculis late agmina circumspexit:
Et subito insidias sensit, peditemque retraxit,
Quem contra impulerat dextra impiger atq; periculo
Reginam eripuit. Tum Maia Atlantide cretus
Littoreum caveae concessum vocibus implet,
Reginam captam ingeminans, fremit undique turba
Calicolum studiis variis seseque trahitur
Phœbus, & his alto fatur de littore verbis:
Quae porro invidia est dextram ludicra petenti
Praemia corrigere incautam, in meliusque referre
Cum nec pacta vetent? Quod si Maia sate posthas
Id sedet omnino prohiberi, lege caveto:

Qui

Quique prior fuerit digitis impulsus in hostens
Sive albus piceusve fuat, discrimine nullo
Ille eat, & dubij subeat discrimina Martis.
Dixit, & hæc toto placuit sententia circo
Celicolis. Venerem obtutu clam versus acerbo
Iuppiter increpuit, nec sensit filius Arcas.
Sed puer ingemuit labefactus corda dolore
Ingenti. vix se tenuit quin ludicra castra,
Iniectisque acies manibus confunderet ambas.
Tum secum statuit furtis certare, dolisque
Omnibus, ac totis fraudes innectere castris.
Iam tum igitur iuvenem pharetratū in prælia ducens
Cornipedis simulare gradus iubet. Ocyus ille
Emicat, atque albæ reginæ fata minatur.
Non phœbum latuere doli, subrisit, & ore
Versus ad astantes: quamvis accommoda furtis
Mercurio sit dextra, inquit, fraudique, dolisque
Callide Atlantiada invigiles, haud me tamen ultra
Fallere erit, iamque improbe iniquam corrige dextram.
Spectantum cunei ingenti risere theatro,
Atque Arcas, veluti deceptus imagine falsa,
Summisit buxum concesso in prælia gressu
Arcum intendentem, vigilat iam cautus Apollo
Fraudesque, insidiasque timens, occulti aque furti.
Ille etenim persepe, manu dum ducit in hostes
Alternam buxum, ius contra, & fœdera pacta
Implicitans eeleres digitos duo corpora bello
Obiectat simul, observet nisi providus hostis:

Iam

lamque equitem contra nigrantem candidus arcū
Intendens sese opposuit pharetratus, & arcet
Reginæ iugulo intentum. Tum dexter oberrat
Huc atque huc Elephas, niveisq; exultat in armis.
Hæserat in medio, Domine, regique minatus
Albus eques ratus impune, & iam sorte superbus
Ne quicquam spoliolorum animam pascebat amore.
Non tulit hanc speciē iuvenis pharetratus, & arcis
Contendit calammum, seseque immittit in hostem,
Fata licet pedes intentet, moriturus in armis
Insigni pro laude, alvo mediæ hæsit arundo
Stridula, & ima chalybs descendit in ilia adactus,
Volvitur ille excussus humique, & calcibus auras
Verberat: in ventos vita indignata recessit.
Inde sagitti ferum sternit pedes, hunc pedes alter
Hostili de plebe necat: pugna aspera surgit
Turribus occurrunt ingenti mole Elephanti
Sæva pharetrigeri contendunt spicula nervis,
Quadru pedumq; gemit bicolor sub verbere campus,
Incaluere animi parte ex utraque, & in armis
Concurrunt densi simul omnis copia gentis
Albæque piceæque duces, ambæque phalanges,
Confuseque acies magno certamine totis
Densantur campis, virtus, fortunaque in unum
Conveniunt. Hi nunc victores agmina versa
Aequore agunt toto, versis referuntur habenis
Nunc ydem, variantque vices, & fluctuat omnis
Area bellorum: vasti velut æquoris undæ

B

Si quando inter se recluso carcere seua
Bella cient animosi Curi, vertuntque profundum
Ionio in magno, aut undisono Atlanteo,
Alternosvolvunt procurva ad littora fluctus.
At medias acies inter crudescit Amazon
Candida plena animis, multisq₃ in millibus ardet.
Namq₃ sagittiferū incurfans, rediensq₃ Elephantē
Nigrantes sternit dextra, lavaque per alas
Fulminat, atq₃ manu spargens hastilia sevit.
Bellanti dant tela locum, retroq₃ residunt
Hinc, atque hinc inimicæ acies: per tela per hostes
Illa ruit pulchram in mortem, simul ultima tentat
Castrafugæ fidens, animosq₃ in bella viriles
Seva gerit, penetrat cuneos, aperitq₃ viam vi.
Tandem fusca cohors, nigrantisque arbiter ale
Ipse etiam arma sue trepidus viresq₃ animosque
Virginis implorat; nulla est mora, fervida Amazon
Emicat, atque ardens paribus se sistit in armis.
Quem primū hasta, aut quē postremū bellica virgo
Demetis, aut quot humi candentia corpora linq₃?
Semianimesvolvuntur equi niveiq₃ nigrique,
Et peditum cunei, dilectaq₃ pectora Marti
Aligerâ iuvenes ineuntes bella sagittâ.
Quis cladem fando illius, quis funera pugne
Prostratosq₃ duces speret se æquare canendo?
Sternitur omne solum buxo, atq₃ miserrima cedes
Exoritur, confusa inter sese agmina cedunt,
Implicitæque ruunt albæ nigraq₃ phalanges.

Sternunt.

Sternuntur pedites, & corpora quadrupedantum.
 Nam versa inter se iactantes mutua tela
 Fœmineis ambæ nituntur Amazones armis,
 Vsq; adeo certa non cedere, donec in auras
 Aut hæc aut illa effundat cum sanguine multo
 Sevam animam, solâ linquentes prælia morte.
 Interea amborum populorum rector uterq;
 Captivos hostes, & victa cadavera bello
 Carcere servabant castris vicina, caventes
 Ne capti semel aut obitâ iam morte iacentes
 In vitam revocati iterum certamina inirent.
 At lateri innixus Phœbeo Threicius Mars
 Iunctus amicitia puero Arcadi, si quid amico
 Fata sinant prodesse, animum per cuncta volutat,
 Observatque omnes casus, tum corpora bina
 Capta, pharetratû iuvenem, peditemque nigrantes
 Cætibus è functis iam vita, atq; æthere cassis
 Surripit, & castris rursus clam immittit apertis.
 Ergo iterum gemini captivi prælia inibant,
 Miscabantq; manus animosi, atque arma ferebant.
 Haud secus (ut perhibent) cû Colchis nacta cadaver
 Aut virgo Massylla recens, cantuque triformem
 Sæpe ciens Hecaten, ac magni numina Ditis,
 Falsam animâ insinuat membris, aurasq; loquaces:
 Continuo erigitur corpus, loquiturque, videtq;
 Et vivos inter fruitur celestibus auris.
 Non tulit indignum facinus Junonia proles
 Mulciber (ille dolum solus deprendit) & ore

Inclamat, Phœbumq; monet. Thrax palluit heros
Deprensus. Phœbo exarsit dolor ossibus ingens.
Tum Marti pater omnipotens iratus iniqua
Præsidia abduci, atque indebita corpora bello
Protinus è castris iubet, atque retexere falsos
Hinc atq; inde ictus, & cuncta in pristina reddit.
Iamque duces furijs ambo maioribus instant,
Reginasque ambas conversa per agmina mittunt,
Cæde madent illæ toto æquore fata serentes.
Considunt tandem obversa, regesq; tuentur
Quæque suum, ecce autem bellatrix agminis albi
Atergo ferro invasit, stravitq; nigrantem
Ignaram, verum ipsa etiam cadit icta sagitta.
Ah misera, & spolijs haud longum exultat opimis.
Convertère oculos ambæ hinc atque inde cohortes,
Atque acies lachrymis, & fœmineo ululatu
Ambas incubuisse putes, dum funera ducunt.
Tum reges mæstos ipsa ad prætoria densi
Agglomerant sese circum, timor omnibus idem
Incumbit, par tempestas, par hausit utrosque
Diluvium populos, & sunt sua funera cuiq;
Haud prorsus tamen ambobus defecerat omne
Robur, opes restât, & adhuc intacta iuventus,
Tres pedites tibi Phœbe, sagittifer alter, & ingens
Bellua turrito dorso, totidemq; tibi Arcas
Excepto Elephante, alta qui nuper in aula
Pace fruens cecidit positus in glorijs armis
Eminus aligerâ percussus arundine pectus

Sed

Sed dexter tibi restat eques imperditus, hausit
Cetera bellantum Mars impius agmina, bellig,
Alea, florentes & desolaverat aulas.
At Cylleneo juveni spes occidit omnis.
Aestuat amissa gentis memor, & suspirat
Heroas magnos tot fato corpora functa.
Non tamen excedit pugna, fracta agmina bello
Reliquias tenues immitis Apollinis astu
Cautior in pugnam mittit, post funera tanta
Si qua fata sinant gentis sarcire ruinas.
It nigrum campis agmen, stat ubique morari,
Fortunamque omnem tentare, aditusq; nocendi.
Exultat contra non equo praelia motu
Cynthius invadens, facies indigna cohortum,
Heu facies miseranda ducum, raro agmine aperta
Castra patent late, viduat & civibus aula.
Moerebant vacuis thalamis regnator uterq;
Iam dudum exosi sine coninge tedia lecti.
Primus amor maneat quamvis immotus utriq;
Sors tamen ad nova coniugia, atq; novos hymenaeos
Flectit iniqua; igitur primum rex agminis albi
Reginae comites olim, fidasq; ministras
Regali invitat thalamo, quae funera maestae
Post fera bellatricis heretela irrita bello
Iactabant acies inter, cuneosq; nigrantes
Oppetere amissa dominae pro cede paratae.
Sed prius explorare ausus sedet, atq; viriles
Cunctarum spectare animos, ut digna cubili

Intret in hostiles sedes, atque ultima castra
Hortaturq₃, iubetq₃ supremam apprehendere metam.
Nulli fas etenim regis sperare cubile
(Pacta vetant) nisi quae per tela iuventa per hostes
Transactis spacijs cunctis impune suprema
Attigerit prius adversi penetralia regis.
Arrexere animos famulae, pariterq₃, per hostes
Limitibus properant rectis, tamen ocyor anteit
Tertia, quam dextro ducebat semita cornu,
Exultatq₃ agit atq₃ animo connubia regis,
Nam comites spe sublapsa cessere volentes.
Illa volat captis immanibus, addidit alas
Gloria praepetibus plantis, & plurima merces.
Nulla obstat mora: nec facinus prohibere Tyranno
Cura nigro est, novaque ipse etiam connubia tentat,
Et vacuis thalamis alias inducere nuptas.
Ergo iter alternae accelerant, famulamq₃ sinistram
Quarto limite agit, saltu sed tardior uno
Parrhasius iuvenis, iamque imperterrita virgo
Candida facta potens voti penetraverat omnes
Sedes atque alacris metae confederat altae.
Tum rector iubet afferrī sellamque, tiaramque.
Extinctae ornatus, nec non fulgentia sceptrā,
Dignaturque toro meritam, optatisq₃ hymenaeis.
Gaudet cana cohors, insultatq₃ eminus atrae.
Haud lacrymas cohibet Maia satus aethera voce
Incessens, pictosq₃ a pectore rupit amictus.
Nigranti famulae tantum gradus unus ad ipsam
Restat.

Restabat metam, ah misera, sed limite recto
Turritus fera fata Elephas impune minatur
Insurgens, si supremam contingere sedem
Audeat, & toto castra obsidet ultima tractu,
Et pavidam observans extremis sedibus arcet.
Interea nova regali dignata virago
Connubio exultans, toto dat funera campo
Illam tollit honos novus, & fortuna tumentem,
Fulminis in morem ruit, atque nigrantia sevit
Castra per, & sedes ac sidera territat armis.
Horrescunt faciem invisam nigra agmina crudæ
Virginis, atq; ima exoptant telluris hiatus.
Diffugiunt trepidi vasto irrumpente fragore
Hoste, metuq; omnes acti glomerantur in unum
Aulæ in medio iuxta latera ardua regis.
Haud secus alta boves sparse per pascua quondam
Ut sensere lupum venientem protinus omnes
Conveniunt trepidæ, & fortem facto agmine taurū
Ductorem armenti implorant, ipsiq; propinquant
Certatim inter se trudentes cornua rancio
Murmure, mugitu longè nemora alta resultant.
At regina furens trepidos toto agmine victrix
Impingens in terga, ipsique ante omnia regi
Fatis parans, pugnas alta ad prætoria miscet,
Nunc ruit huc, nunc huc, tunc & nisi læva fuisset
Mens illi poterat candentem invadere sedem
Limite in obliquum quarto, & concludere fauces,
Ultimus ille labor Regi, gentique fuisset

B 4

Nigranti, & fatis Arcas lugeret iniquis.
Nempe erat hinc lethi facilis via in ilia regis,
Nec poterat quisquam se tanta opponere cladi.
Sensit Atlandiades tacitus, dubioque tremebant
Corda metu, accelelare hostem iubet improbus, iētū
Ne videat, verbisque rapit per inania mentem,
Castigatque moras. Adeon, iuvat usq; morari.
Nec pudor est? quæ tanta animis ignavia? sic nos
Increpitas semper cunctantes impiger ipse?
Scilicet expectas dum nox certamina tollat?
His actus peditem imprudens dum captat Apollo
Præterijt fortunam, alacer vocem extulit astris
Leticia exiliens Cyllenius, inde periculo
Regem ipsum eripiens opponit Amazonis armis
Haud invitum equitem, qui sævos arceat iētus.
Tum secum meditans candenti lethum elephantis,
Qui meta arcebat famulam, ne regis iniret
Concessos thalamos curvato percussit arcu.
Concidit, atque iētū tellurem bellua vasto
Pulsavit moriens, dum regi intentat Apollo
Nequicquã exitiū. Tum metam impunè ministra
Nigra tenet (nec Phœbus obest) iam regia coniux.
Iamque alacres paribus certamina viribus ambo
Rursum incunt, nuptasque ferunt in bella secundas.
Tum, quanquam ambigua spes sint, incertaque belli
Alea adhuc, tamen, ac si palmæ certus, & omne
Discrimen positus sit supra gaudia ficto
Ore puer Maiæ simulat, verbisque superbit

Im-

Improbus insultans astus genus, & sua creber
Vocibus extollens alba premit arma cohortis.
Quem sic deprensa iuuenis Latonius arte
Increpitat: nondum extremam dubio ultima bello
Imposuit fortuna manum, & iam voce superbis.
Proinde mihi insulta, & tumidis reple omnia verbis
Creta tuum annuerit tibi cum victoria Martem.
Sed iam nulla mora est: tua nunc nunc irrita faxo
Dicta manu: hæc fatus, reginam hortatur in hostes.
Continuo exoritur magnū certamen, & ingens
Hinc atque hinc rabies, dum fixum vincere utrisq;
Ardentes in tela ruunt, stat multus ubiq;
Terror, ubique pavor, mortisq; similima imago.
Nituntur cuncti aduersi, seseq; viro vir
Obtulit: invigilant castris avertere pestem
Quisq; suis, hostemq; fugant, hostiliaque ipsi
Castra petunt, variantq; vices, fortunaq; ludit
Spe cupidos, & corda moræ impatientia torquet.
Funera spargebat fusca regina cohortis
Per medias animosa acies: non æmula contra
Opposuit sese virgo, sed calle per hostes
Secreto interea regis tendebat ad alta
Limina. Dum subito captis custodibus arcis
Irruit, atq; aditus irrumpens obsidet aulam,
Intentatq; necem Regi: tum nigra virago
Postquam altis vidit canam in penetrabilibus hostem,
Cede madens, strages cito linoquit & imperfecta
Funera, & acta pedem retro exanimata repressit,

Nec timuit mediani se certa opponere morti
Et patriæ, & trepido properans succurrere regi.
Hic aliud maius Phœbo, graviusq; dolendum
Obicitur, nam cornipedem Cyllenius atrum
Huc illuc agitans campo insultabat aperto.
Ardet equus saltuq; furit, nec destitit ausis,
Donec reginæ pariter, regique minatus
Optatam tenuit sedem, exitioq; futurus
Aut huic, aut illi nigrantibus obstitit armis.
Ut vidit, tristi turbatus pectus Apollo
Ingemuit, largusq; genis non defuit humor.
Et iam iam labi, atq; retro sublapsa referri
Spes omnis, fluxæ vires, aversa DEÛm mens.
Arcas successu exultans, ac munere Divûm
Letus, ovansq; , animû vocemq; ad sidera tollit,
Et tandem redyt vigor in præcordia victo.
Protinus inclusam feriens sub tartara mittit
Reginam, & spolijs potitur non segnis opimis.
Tantum olli bellator equus cadit ilia fossus
Vltoris ferro regis, nondum tamen expes
Phœbus abit, sed pugnat adhuc, atq; agminis albi
Belli quæ pedites duo, & arcu insignis eburno
Martis amor iuvenis nequicquam bella lacesunt.
Ardentes facit amissæ spes lapsa salutis,
Succurruntq; duci labenti in funera, sed non
Talibus auxilijs, nec defensoribus istis
Tempus eget, toto Maiâ satus æquore sevit.
Instat vi multâ nigra virgo, septaq; regis

Cir-

Circuit excidium intentans, hac perfurit atq; hac.
Nec requievit enim, donec certamine iniquo
Reliquias gentis candentis, & ultima bello
Auxilia absumpsit: medio rex equore inermis
Constitit amissis socijs, velut æthere in alto
Expulit ardentes flammæ ubi lutea bigis
Luciferis aurora, tuus pulcherrimus ignis
Lucet adhuc venus, & celo mox ultimus exit.
Nulla salus illi superat, spes nulla salutis,
Non tamen excedit victus, sed claudere sese
Hostiles inter cuneos impunè per enses
Actus avert, donec nusquam spacia ulla supersint
Effugijs, nam si nemo illi fata minetur,
Et superet sedes, quam impunè capeßere possit,
Nil tantorū operum impensis foret omnibus actum,
Sed labor effusus frustra, viresq; fuissent,
Nec titulos quisquam, aut victoris nomen haberet.
Ergo per vacuas sedes desertaque castra
Nunc huc, rursum illuc incertos implicat orbes
Diffugiens, niger insequitur rex equore toto,
Atq; fuga semper spatiumque abitumque relinquit.
Post ubi supremo tendentem limite gressum
Vidit, reginam sedes servare secundas
Insistit ab angustis ne se ille abducere posset
Ordinibus, tantumque fugæ misero ultima restat
Linea, tum sese contra niger amulus infert
Dux gentis propiore gradu, sedes tamen una
Alterum ab alterius contactu summovet usq;
Ut verò contra exultantem victus, & expeß

Constitit invitus, fortunam nacla virago
Extremam insiliyt sedem, totoque minatur
Limite, nec misero restat locus amplius usquam
Tandem illum surgens virgo crudelis in enseni
Immolat, & finem imposuit sors aspera pugnae
Ingenti superum plausu, & clamore secundo.
Victor Atlantiades exultat littore toto
Improbis, & victo insultat, ridetq; dolentem:
Quem pater omnipotens ad se vocat & dat habere
Felicem virgam qua puras evocet umbras
Pallenti styge, ubi infectum scelus eluit ignis,
Quaque Erebo damnet fontes, & carcere caco,
Detque, adimatque oculis somnos, & funere in ipso
Lumina lethæo claudat perfusa sopore.
Mox vero gratum ludum mortalibus ipse
Ostendit Deus, & morem certaminis huius
Italia primum docuit celebrare colonos.
Namq; olim, ut perhibent, dilectâ scacchida, qua nō
Inter Seriadas præstantior altera Nymphas,
Compressit ripa errantem, & nil tale putantem,
Dum pascit niveos herbosa ad flumina olores.
Tum bicolorem illi buxum dedit, atque pudoris
Amisisti pretium vario ordine picturatam,
Argentiq; auriq; gravem tabulam addidit, usiq;
Edocuit, Nymphæq; etiam nunc servat honorem,
Et nomen ludus, celebrat quem maxima Roma,
Extremæque hominum diversa ad littora gentes.
Omnia quæ puero quondam mihi ferre solebāt
Seriades, patri canerem dum ad flumina Serij.

COMMENTARIORUM IN SCHACHIAM

Caput Primum

πρῶτον

*Gaudia quò dures sueto interpone labori,
Ludi & delicias mens studiosa cape.*

*Quem SCHACHIAM veteres quondam inscripse-
re, secundus*

*Nulli arte, optandâ aut utilitate minor.
Castigat mores, mentisq; probatio certa est,
Suaviter & vires ingenij exacuit.*

Inter alia bene multa, ad quæ non
persuasione aliqua adducti, non
consuetudine confirmati, non in-
structi præceptis: sed ipsa moni-
trice atque effectrice natura, ac ut
christianè magis loquar, divino Numine, facti
imbutique esse videmur, haud postremum illud
est de alterna quod dicitur quiete, & attritarum
relaxatione virium, ludo, voluptate. Equidem
nulla tanta animi vis est, nullumque tantû cor-
poris robur, quod *ὁπτιευσίς* continuare queat labo-
res, ferre fortunæ lusus varios, lubricos, acerbos,
nisi forte an sit.

*duris genuit quem cautibus horrens
Caucasus, hyrcanæque admorunt ubera tigres
Et quæ*

Et quæ sensu quoque carent, atque ^{ἀψυχος}
sunt, ut durare & vim servare suam possint, ve-
lut alternâ quiete continentur. Et durus nun-
quã remisso, ut ille ait, rumpitur nervo chalybs.

Et deniq; requietus ager, largioris est spes cer-
ta messis futuræ industrio agricolæ. Hinc pri-
sci illi & Græci & Romani iunioribus nō solū io-
cos ac ludos concessere, sed & ipsi ampiruantes
jisdem sese interdum recrearunt. Citetur te-
stis Euripides & patebit, domitorem illum por-
tentorum & ferreum laborum receptaculum
Herculem velitationibus & præliis commissis
mufices sese oblectasse suavitate, lusisse eūdē cū
pueris: *παίζω* cum ait, *μεταβολὴν πόνων ἀεὶ φίλων*
ludo, quia laborū semper mihi grata vicissitudo

Producantur omnes omniū temporū histori-
ci; & fortissimos imperatores, illustris. Duces,
Principes, comites, Gener. alios, doctis. quoque
philosophos ac politicos nō tam corpus quàm a-
nimum liberaliori ludorum genere remisisse
constabit. Et ut *ὑπερον πρώτερον* agam, an non
Socrates peractis feriis cum Lamprocle suo (val.
Max. d. lib. 8. c. 8. & Aelian. lib. 12. c. 15.) Tarent. Ar-
chytas (Athen. Dipnosophist l. 12. c. 6.) cum pue-
ris & servitiis; Cosmus Medices cum nepotibus
relaxando animum lusus agitarunt? Præstitit idē
Attalus rex Asiæ, quemadmodum etiam Cyrus
Persa-

Perſarum imperator, colendo pro deliciis hor-
tos, nonnunquam fundendis ſtatuis occupan-
do otium, plantando elleborum, aconitum, ve-
nenofas herbas alias, ut fructū inde legeret Iuſt.
lib. 36. & Plutar. in vita Demetrii. Fecit Alexan-
der ſeverus imperator, teſte Aelio Lampridio in
vita illius, qui per dies feſtos perdicum & ca-
tutorum pugna ſe recreavit. Fecit Ageſilaus
qui, ut autor eſt Plutarchus in vita illius, & in a-
popht. eiusd. & Æcl. variæ hiſt. lib. 2. cum in
fante filio arundinem aſcendit Nihil hîc dico de
Demetrio Poliorcete, qui poſt negocia bellicas
machinas, & de Aeropo Macedoniae rege, qui
in ocio lucernas fabricaſſe ſcribitur. Prætereo
Parthorū reges in ocio cuspides acuentes. Non
cōmemoro Dionyſiū iuniore curâ belli ſolutū
plauſtella, menſas & ſedes mirâ arte compingē-
tem. Silentio involvo lumina illa Romana Scipi-
ones, Lælios, Scævolas, Auguſtos, Germaniaē itē
imperatores, Carolos, Rudolphos, Maximilia-
nos, viros alios genere, virtute ac doct̄ina illu-
ſtres (Plutar. in vita Alex. M. Athen. lib. 1. c. 13. &
lib. 2. c. 25. & d. lib. 1. Diſnoſophiſt. c. 8. Iulius capi-
tolinus in vita M. Antonij Diog. Laërt. in vita He-
racl. Ephēſii) | qui ſeriis negociis ad ludorū volu-
ptatē animū q. diverticulū quoddā tranſtulerūt.
Propinquiora paulò quæ ſunt, omnibusq; obvia
breviter in tranſcurſu perſtringam.

Age

Age enim

Interpone tuis interdum gaudia curis

Oleum, me christe, lampadi te affudisse, stimulum & calcar addidisse currenti, firmasse vitales spiritus senties, lætiorque subinde ad graviora studia reverteris. Equidē videre illud est aurorā ab inferis reducente quadrigas, quā a lacri prorsus promptoq; animo ad sudores nostros redeamus, blandus ubi sopor paulum relaxavit artus, ac vigorem in medullis suaviter irrigavit. Videre est id in pueris, quibus si veniam concesseris peracto laboris penso ad capessenda ludicra, ventilandam pilam, exercendam chytindam, apodidrafcindam, myindam: vel cursu luctando, disco, pugillatu aut saltue se recreare: vel facere periculum in musicis, testudine, cithara, Pandura, fistro, organo pneumatico, aut in symphonia, modulamine, chromateque vario: vel alio liberali aliquo & iucundo exercitio vires mentis defessas restituere: revocati addiscendum feliciori subinde conamine inceptam telam pertexere consueverunt. Verum ut nō sine discretionē & certā *δοσε* condimentis utimur ac sale in apparando cibo: ita hīc quoque cū ratione, virtute & modo otiandum est, nec plus offecisse quā profuisse nobis ludus videatur.

Quippe nihil habet ea delectatio in se firmitudinis & fructus, verecundiæ, quæ abiicit memoriam

memoriam

moriam, Venere & liquore Massico quam me-
tuntur, omniū qui rerū ordinem invertunt, no-
ctem in diem, hanc rursus in noctem commu-
tando, feriando ubi laborandum, ubi quiescen-
dum res turpes moliendo & perniciosas, Sed ea
erit ingenuis voluptas familiaris, honestum quæ
sapit, tempus labore vacuum à peccandi quæ
vindicat occasione, intemperantiam quæ vitat,
odit profusionem, turpitudinē, fœditatem, qua
etiam Philosophus respicit, ludum somno &
quieti similem esse cū ait: Et Cicero, qui ipsum
ludendi genus non profusum aut immodestum
sed ingenuum ac liberale esse debere lib. i. cff. mo-
net, instituendūque vel tam maximè, cum gra-
vibus seriisque rebus satisfecerimus, Insuper
hoc quoque addit, semper in promptu habendū
esse id, quod, quemadmodum natura homines
pecudibus reliquisque bestiis, (quæ nihil nisi vo-
luptatem sentiunt, ad eamque feruntur omni in-
petu) antecedit, tantum cogitando semper ali-
quid inquirere, aut agere, videndique & audien-
di delectatione duci debeat. Quæ cum nihil ha-
b beant dubii, totque ferè ludorum hodie repe-
riantur genera, quot sunt hominum sensus, quo
libet scilicet aliquam sibi fingente deliciarum
fabricam: quis neget illud potiss. exercitii genus
palmam mereri, inque voluptate ac usu haben-
dum crebriori, cuius si originem spectas, cedat

C

nulli? si formam ac ludendi modum, nil vulgare
tritum aut humile, sed sublime quoddam, heroi-
cum, regiū de se polliceatur? si usum denique at
que utilitatem, acuat ingenium, confortet me-
moriā, exhilaret mentem, sedet affectus, susci-
tet industriam, coërceat socordiam, motus ani-
mialios vel compefcant, vel iuuet, vel detegat
spectatori? Et cum triplicem ludorum faciant
materiam in legibus qui sunt occupati, ut scribit
Henr. Cn. Vt. I. D. in libello de ludo: quorum pri-
mus solius est fortunæ & prohibitus, cum stul-
tum sit & periculosum se submittere viribus for-
tunæ: secundus artis & virtutis in peritia qui con-
sistit & industria, vel etiā robore corporis agilita-
teq; membrorum, estque permissus, *d. l. 1. §. 1. & d.*
Authen. Tertius utriusque, mixtus scilicet, qui
etiam prohibitus, nisi pro convivio fiat, & sine
lucro, teste Baldo & aliis D. D. quis non medium
ingredi iter malit, & conscientia non saltem suæ
consulere, sed finem quoque hac in re qui est
propositus assequi sine pæna & iactura bono-
rum: attamen ubere cum fructu, & honesta sua-
vitate? An verò de ullo, ludorum in genere quæ
habentur affirmari hoc probarique magis pote-
rit, quam de ingeniosissimo Latrunculorum, seu
ut vulgo appellitant *SCHACHIÆ* ludo? Haud
arbitror. Eā namque hic unicus & suavitate
nec non utilitate præstat, qualem non desiderare
dun-

duntaxat, sed & optare, qui sueto lassam oper-
& curis languidam animulam suam velit refice-
re, possit ac debeat. Hac de causa plagosi etiam
Orbilij & cadeverosa fronte metuendi Magistri
SCHACHIÆ lusum discipulis nunquam prohi-
buerunt: sed veluti liberale ingeniorum exerci-
tium semper concesserunt. Dum enim insta-
biles & desultorij juniorum animi hoc ipso sunt
occupati aliarum ineptiarum & malorum faci-
lè obliviscuntur. Abducuntur ab ebullienti bile
ad placabilitatē atque læticiam: à Veneris cor-
ruptela ad Martis Tyrocinia: à lustris Bacci &
Cereris ad Musarum vireta, incitantur à ludicris
ad sublimiora, digniora, graviora sine sumptu,
sine labore, sine vulnere. Vidit usum huius rei
D. Iacobus Horstius in transferendo opere Levi-
ni Lemnij medici Zirizæi in teutonicum idioma
qui in *περὶ παιέσεως* ad vitam opt, *inst. c. 44.* ludū SCHA-
CHIÆ exquisitissimo exornat encomio. Cum e-
nim alias pene omnes ludorum formas, Fortu-
nā ducē ac dominam quæ habent, turpitudinis
stigmatē notet, in hoc unico moratur, hunc ex-
tollit, exercendumque liberalibus ingenijs per-
mittit, suadet, imperat, & quod non solum sine
lucro & æris dispendio instituat: verum etiam
nihil cæcā cū sorte habeat commercii atque a-
deò, quod præstantiss. exerceat numeros, metia-
tur fines ac terminos, Geometriæ describat tri-

angulos & quadrangulos, methodis progredia-
tur dialecticis, stratagemata etiam varia, milita-
rem prudentiam, consilia & horum sexcenta a-
lia proponat, suaviq; ludentium cum commo-
do in effectum deducat.

CAPVT SECVN-

D V M

ΞΕΙΟΧΗ

*Chaldeus quondam Regnator percitus æstro
Dirarum in cives & scelus omne ruit.*

*Ast SCHACHIÆ Xerxis ludo placatur, & arte
Mollescunt miris effera corda modis.*

*Artificem sua dona manent: civesque Ducemq;
Inter utring; fides: mutuus extat amor.*

IN Autore investigando, cum diver-
si diversa statuunt, eorū ego sequar
vestigia, quorum apud saniores se-
per sancta inuolataq; fuit autori-
tas. Refert Polydorus Verg. lib. de In-
uent. rerum 2. c. 13. à quodam viro sapiente, nomi-
ne Xerxe, circiter annū mundi 3635 ludi genus
quo calculis in tabula lusoria luditur, inventum
esse, qui ita tyranni sævitiam coërcere metu, ac
cum documento monere volens, ostendit ma-
iestatem sine viribus hominumque adminiculis
parum

parum admodum valere atque tutam esse, quando per istiusmodi ludum satis patebat, regem facile oppressum iri, nisi invigilaret, à suisque defenderetur. Fufius autem & propè propius de hac re Iacobus Mennel. V. I. D. ex veteribus Chaldæorum monumentis ac historicis aliis, in tractatu Constantiæ Anno salutis M. D. VI. in comitiis imper. de ludo SCACHIÆ rhythmis germ. scripto, agere videtur. Auctorem idem eundem cum Polyd. Verg. agnoscit Xerxen, addito tamen cognomento Philometrum, oriundum ex Chaldæa. ἀφορμῆ in hunc ferè modum præmissa. Cum mortuo Nebuchdonosore rege Chaldæorum, qui prius annos 7. inter bestias, teste Daniele Proph. c. 4. vixerat, filius Evilmerodoch omni vitiorum genere nobilis, qui à regno & hæreditate patriâ exclusus, ac in carcere cum Ioachim rege Iudæorum usque ad obitum patris detentus fuerat, propria autoritate se designasset imperatorè, cæpit pristino furoris cæstro percitus crudelissimâ penèque incredibili inhumanitate in cadaver patris sævire. Hoc namque extractum è sepulchro, secundum Hieronymum com. lib. 5. in Esaiam c. 14. unco & funibus traxit, secundum alios in trecenta dissecavit frustra, totque eadem deglutienda obiecit vulturibus, sperans fore, ne ut à speluncis ferarum, ita ab inferorum claustris ad gubernacula pa-

ens rediret. Hac cum cupiditate animum sati-
asset, adeo immanis ac sævus in subditos suos,
præterquam quod in omni vitiorum libidinum
que genere sese ut lutulentus sus volutaret, exti-
tit, ut & odisse tyrannum inciperent, eiusque in-
fringere feritatem omnes omnem moverent la-
pidem. Rebus utrinque ita constitutis adori-
untur miselli precibus, lachrymis ac pollicitis
Xerxem ut doctrinâ ita ingenio felicissimum vi-
rum, ut ne, si quid possit acumine mentis inve-
stigare, quo cruentam regis naturam corrigeret,
subterfugiat in totius patriæ emolumentum per-
petuum. Xerxes re diu multumque delibera-
ta, talem tandē ludendi formam, SCHACHIAM
suo quâ idiomate inscribebat, meditatus, primū
aulicis & regni proceribus exhibebat, cū iisque
prius informatis sæpius exercebat. Singularem
autē quolibet inde arripiente oblectationē, nec
regi inventum artificis displicuit. Quamobrem
eius sibi demonstrari usum ab autore cupivit,
Renuit is primū, regemque ait, voluptatis &
fructus hausurum hanc nihil, at multum perce-
pturum molestiæ, multum ægritudinis, non mi-
nus laboris atque tædii, eò quod is demum ad
ludum suum videretur aptus, affectibus qui mo-
deretur, & liberâ quodvis mentis agat conscien-
tiâ, quibus se rex ipse destitui fateri cogatur, cum
prohibitu vivat, non quod suaderet ratio, sed sup-
pedicaret

peditaret furor, suorumque insuper civium per-
timescat congressus, colloquia, molitiones sin-
gulas. Obstupuit cogitabundus Evilmerodoch,
menteque in diversas multoties distortâ partes
tandem deposita formidine & furore animi re-
misso: Rem, inquit, acu tetigisti ô Xerxes, victû
tuâ me fateor lubens prudētiâ. Amore teneor in-
satiabili tui ludi, regium quicquid est qui sapit,
qui exercitum instruit, metatur castra, aream
metitur, insidias ponit, deliberatiões instituit, fu-
gat, cædit, enervat hostem: præclara omnia, sua-
via, fructuosa hic video, imo quod caput atque
anima ludi est, quid fidelium subditorum præsi-
dium, suo quod afferunt regi, valeat, quoque stet
ille talo iisdem denudatus, conspikor. Age er-
go (tibi n. me nunc obsequi par est) edissere, &
me quicquid est artificii, quod profecto totum
est, in hoc ludo edoce, idoneum me scio præcin-
us pectus candidâ illa Deâ, constantiam reor:
Tu perge cum Dijs, præmium feres posthac su-
scepti laboris. Hoc facto Rex illico in melius
convertisse mentem, pia induisse viscera, & pri-
oris detestatus vitæ flagitia deinceps mitius egis-
se, vixisse laudabiliter, suumque extremum mul-
tâ laude cumulasse ac perennasse fatum scribi-
tur, **Qu**anquam vero in ea quidam sint opini-
one, vt vel Aufoniæ cuidam mulierculæ, aut Da-
nais ad Troiam pugnantibus huius ludi originē

affcribendam esse velint: tamen res ipsa illis satis
superque reclamatur. Testatur enim hoc pri-
mum vox chaldaica schach, quæ regem signi-
ficat, & ob id symboli loco adhibetur, quo regem
ad inimicum declinandum hostis aspectum mo-
nere solemus. Deinde formam quod attinet
in tabula quadratam 64. interdistingtam spatij,
produnt historicj, desumpsisse eam autorem ab
urbis Babylonæ situ, quæ mœnibus paribus per
quadrum fuit disposita, ambituque 480. stadia
confecit, teste Plinio & Strabone. Quemad-
modum etiam cardines in tabula sublimiores es-
se solent, murorum innuentes illius vrbs magni-
tudinem, quos ducentos in altitudinem cubitos,
quingenta in latitudinem (adeò ut quadrigæ
sibi invicem occurrentes facile pertransire pos-
sent) habuisse traditur. Vt nihil de turre illa
triangulari dicam, quæ 7000. passibus describi-
tur à nonnullis, qui 7. milliaria conficiunt italica.
Hanc nullum valuit missile æquare telum, quin
imò oculorum aciem etiam cælo puro circa
meridiem excedebat: cui rei & illud argumento
esse poterat, quod tota Nohæ posteritas in ea ex-
truenda fuerit occupata Duce Nimrodo Gen. ii.
eoque animo ad emoliendum hoc immortale
opus sese sociârunt. Tum, licet nō inficiemur
Palamedem ludi alicuius ad Troiam extitisse in-
ventorē: tamen ut dubitative pro eodem Alex-
ander

ander ab Alex. lib. 3 c. 21, concludit. cum ait: Ludum calculorum sive latrunculorum viris & mulieribus frequentē à melioribus & summis honoribus vel maxime cultum & celebratum Palamedes invenisse proditur, ad comprimendas otiosi exercitus seditiones: ita nulla sine hæsitatione & dubio tesserarum sive cuborum eundem autorem facit Sophocles in Palamede.

Βέλιμον, ubi canit, εἶτος τόνδ' ἄποσε, σὺν θεῶ,
εἰπεῖν, χρόνυτε διατριβάς σοφωτάτας
ἐθεῦρε, Φλοίσβος μετὰ κοπήν καθημένοις
πέσσε, κίβδος τε τερπνὸν ἀζιγίας ἄκος.

Quos versus ita vertit Hadrianus Iunius
Nam ille (dicam enim) procul famem, DEO
Iuvante, abegit, ociumque fallere
Docuit sedentes littore in sicco, mare
Vbi murmurat, ludo reperto tesseræ
Vite iucundo desidis solatio.

Eadem de re agit Pausanias lib. 2. § 10. Et Servius aut. Varronis lib. 2, Aen. ibi.

Belidæ nomen Palamedis.

Philostratus etiam in Heroicis, & Gregor. Nazian. in prima invectiva σηλιτωπηῆ.

Cum igitur neque Italicae foemellæ (quam qua facilitate M. Hier. Vidas fictione poetica, salvâ interim autoritate viri doctissimi SCHACH

C S

chidem dictam ludi huius effectricem proponunt, eâdem quoque remittitur) neque Palamedii, cui aleam sive tesseras fuisse adscriptas ex modo dictis patet, latrunculorum inventio assignari queat, firmiter pro chaldæo, Xerxē puto Plulometrum, pronunciamus, usque donec firmioribus abducti documentis (si qui in re tã antiquâ supersticiosius scrutari velint) diversum docebitur.

Acceperunt autem à Chaldæis SCHACHIÆ notitiam Græci, per quos tempore Alexandri Magni etiam Aegyptiis innotuit, & familiaris factus italica fuit atque Germanis, apud quos non minus ac ullam gentem summis habetur in delitiis, maximoque in honore, in aulis præsertim Magnatum & literariâ cohorte.

CAPVT TERTIVM.

Ⲕⲉⲓⲟⲭⲏ

*Præsentem loquitur Chaldaica dictio regem
SCHACH, & rex vitet fata suprema mones.
Priscis latro fuit sua qui per vulnera regis
Et capiti & lateri contulit ultor opem,
Nobilis hinc SCHACHIA est ludus quoque dicta
latronum,
Induperatori dum quoque miles adest.*

Cum de

Vm de ludi, quem præ manibus habemus, sine ac usu ex præcedentibus, cōstet, sit notus autor, à quo immortalitate donatus, sit locus expositus, quo oculis hominum primum subiectus, causæ quoque sint enumeratæ, ob quas effectus & exercitatus fuerit: iam nunc antequam, ad ipsum ludendi artificium perveniamus, de nomine prius, & quo inscribitur titulo, est ut aliquid adiiciamus. Voculam SCHACH peregrini esse idiomatis, nemo est inter literatos qui ignoret, cum neque ex Græca neque Latina lingua derivationis eiusdem dari ratio possit. Quamvis enim à Græco *χαζω* descendere videatur: Ob multiplicem tamen illius significationem, quarum nulla instituto commode applicatur, neque derivativorū etiam canoni respondeat, locum hic neutiquam invenit. Sive enim tenoris instituti abruptionem, sive retractionem & reductionem, sive suppressionem, sive stationem, sive inhibitionem, sive sacificationem (toties enim verbi significatio mutatur) respiciamus, longe latèque omnes & singulas à SCHACHIÆ ludi aberrare proprietate deprehendemus. Ac i. quidem 3. & 6, reliquis ob dissonantiam exclusis, quod attinet, in propatulo est, non abrumpi productæ aciei tenorem, quoties vocabulū SCHACH ingeminatur, non idem inferre suppressionem, non in-

lubiti

hibitionem aliquam causari, quâ impediatur cō-
certatio, sed esse symbolum, quo regibus fatales
indicere aspectus, omnibusque eos undique nu-
datos præfidiis pœnæ adiudicare consuevimus.
Ad hæc opinatur Polyd. Verg. lib. 2. de Inv. rerū
c. 13. Dictos fuisse calculos hosce, seu scrupos
furunculosvè, quibus præliando ludimus (cum
fit certamen instar prælii) schacos à scandendo,
quod calculi cum moventur, in alteram partem
scandere videantur. Opinioni huic multi sub-
scribunt cum viri ob autoritatem, tum peritiam
& usum multarum præstantissimarumque rerū:
Sed nec illa displicet, quam linguæ Chaldaicæ
fontes suppeditant, quibus vocula schach Ducē
sive Regem significat, & propterea eadem ludus
hic fuit inscriptus, eò quod Rex caput sit umbra-
tilis pugnæ, quæ tota ad eum directâ tum demū,
ubi admonitus symbolo schach sibi ab inimicis
hostium aspectibus amplius cavere nequit, fini-
tur. Cæterum ut de latina etiam inscriptione
aliquid dicamus, dicti latrunculi fuerunt calculi
isti, quod antiquis vocabantur conductitii mili-
tes latrones, ἀπὸ τῆς λατρεύειν quod inservire si-
gnificat, quot scilicet mercede bellis serviebāt.
Moris a. erat, ut hos imperator & circa se habe-
ret & primos mitteret ad omne discrimē. Quan-
quam varro de lingua latina lib. 6. eos à latere di-
ctos putet, q. laterones, ut qui circum latera e-
rant re-

rant regi, atque ad latera ferrum habebant. Ab
eoque inquit Veteres Poetæ nonnunquam mili-
tes appellant latrones: aut ut postea subdit, quod
latent ad insidias faciendas. Hodie satellites vo-
cantur, qui principis alicuius latus tuetur, qui &
stipatores, & *σωματοφύλακες* appellantur. Quo
illud Plauti in Milite pertinet.

*Nam ego hodie ad Seleucum regem misi parasitum
meum,*

Vt latrones quos conduxī, hinc ad Seleucum duceret.

Qui eius regiam tutarentur.

Inde ergo calculi ludi huius diminutivè la-
trunculi dicuntur, secundum Senecam: Episto-
la 106. ad Lucilium lib. 18. Epistolarum & ali-
os scriptores.

CAPVT. IV.

ἄειοχή.

Signifer, & Sonipes, senior, regina pedestri

Cum turbâ regem corpore & ense tegunt.

Est sua cûique etiam statio, est incessus & ictus,

Quêis hostem invadunt, & fera bella movent.

Estq; animus cunctis adversa occludere gentis

Rectorem, hoc facto digna brabeia ferunt.

Genera-

Generalioribus in hunc modum præmissis, ipsa ludendi forma nunc apponenda esse videtur. Scribit de ea Alexander ab Alex. I. c. & historicus Neapolitanus lib. 3. Gen. dierum c. 21. Ludum calculorum Veteribus fuisse præcipium, qui & latrones dicti. Hos diversi coloris interdum etiam gemmeos in duas divisos esse turmas, quorum alii milites, hostes alii cognominati fuerint. Lusus vero illorum esse, ut turmis instructis, velut qui congredi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procedant: ac præscripto fine quoad quisque progredi debeat, ita cavere oporteat, ut dum hostem quisque invadere nititur, alterius non pateat incurfibus. Ad quam rem ipse etiam Martialis alludere videtur.

Insidiosorum (quando canit) si ludis bella latronum,

Gemmeus iste tibi miles & hostis erit.

Et Ovid. 3. de arte amandi non minus aptè.

Cautaque non stultè latronum premia ludat,

Vnus cum gemino calculus hoste perit.

Bellatorq; suo prensus sine corpore bellet,

Aemulus inceptum saepe recurrat opus.

Et Erasmi in proverb. *πίλεις παίζομεν* sic refert. Lusus genus quoddam est, in quo calculis ludebatur olim, quos antiquitas id est urbes vocabat

vocabat, Neoterici *κώρας* hoc est regiones ap-
pellare cæperunt. Julius Pollux lib 9. de rerum
vocalibus genus ludi huius describit his verbis.
Qui complurium calculorum dicitur lusus, la-
trunculus est, regiones in se continens in lineis
fitas. Et laterunculus quidem ipse civitas appel-
latur: cæterum unusquisque calculus canis. Por-
ro cum calculi duobus sint distincti coloribus,
lusus hæc ars est, ut comprehensis duobus calcu-
lis unicoloribus, eum qui diversi coloris est, tol-
las è medio.

Cum autem generalis isthæc **SCHACHIÆ** noti-
cia parum aut nihil ad informandum tyronem
faciat, totam ludendi rationem atque ordinem,
qui hodierno die à plerisque observatur, paulo
accuratius excussum & à Poeta Vida pulchrè de-
pictum apponere placet, non nescius, quod que-
madmodum nares duntaxat provocat fumus ob-
soniorum, non etiam nutrit: ita neminem cõ-
firmant prima scientiæ alicuius delineamenta
ac *αὐγύρεως* sed tantum inflammant & protrudunt
ad secretiora indaganda receptacula. Primùm
itaque tabulam sibi comparabunt lusores 64. se-
dibus interpietam, ex omni quidem parte octo-
no limite formam quadratam distinctam, & æquali
spatio alternatis vicibus colore duplici
variata ut sequens figura
docebit.

Deinde

Deinde latrúculos duos & triginta, æqualiter
divisos & distinctos apponent. Ex his duæ e-
runt instruendæ acies, quarum altera albis, vel al-
terius coloris, totidem nigris altera vel à priori di-
versis calculis constabit. Inter hos deinceps sta-
tiones, nomina atq; officia observabuntur. Prin-
cipio reges è diametro sibi oppositos, album qui-
dem sede nigrâ latere dextro stationibus tribus,
sinistro vero quatuor: atrú in alba, tantú dè utrin-
que sed diversimodè discriminatum stationibus
ultima spatia, relictis in medio sedibus 48. loca-
tos exhibebunt. Propter hos Reginae utriusq;
aciei munimenta à dextris nigrâ nigro in spatio,
à sinistris sede albâ candida stabunt, Hinc parte
ab utraq; bini Sagittiferi, vel ut aliis placet, senio-
res sive consiliarii ponentur, quos tot eadè rati-
one equites utrinque subsequenter. Lineam de-
nique hancce signiferi ab Elephantibus, quibus
altâ in turri insident, nomen habentes, & proxi-
mè ad Bellonas dignitate accedentes murorú in-
star hinc & hinc cludent atque obvallabunt.
Primatibus sic ritè dispositis, pedites dein octo-
ni, regum partim armigeri, partim ministræ A-
mazonum ad excipiendos primos hostium im-
petus secundis tabulæ spatiis castra præcedent.
Hæc de nominibus singulorum & stationibus
dicta sunt: nunc quæ militantium munia fue-
rint audiemus.

Peditibus

Peditibus adversus hostem exeuntibus unum
 faltem datur spatium κατὰ τὸ πλάτος idest recto
 limite transmittendum: iis tamen, qui reges, re-
 ginas & signiferos præcedunt, primum duplica-
 re gradum si velint conceditur: at singuli inte-
 rea cominus in hostem ictus obliquant. Gemi-
 ni deinde utriusque exercitus Elephantes rectâ
 valent fronte retroq; & dextrâ & lævâ omnem
 pererrare campum, & quævis obvia sternere,
 κατὰ τὸ πλάγιον tantum ne ingrediantur idest obli-
 qua contingant spatia, lege prohibentur. Con-
 trarius ergo sagittiferis relinquitur incessus, quo-
 rum uterque κατὰ τὸ πλάγιον fertur, spatiis quidem
 alter nigrantibus, alter candenti se limite versat,
 totaque (de utroque intelligatur exercitu) ipsis
 area est pervia. Hi quos recensui omnes, nisi
 hostili vel suorum agmine aditus ipsis interclu-
 datur, demum promoveri possunt. At sonipes
 ductu per turmas continuo non procurrit, sed in-
 surgit altius, & alterâ à sua κατὰ τὸ πλάγιον si sit va-
 cua, occupat sedem, ea data lege ut colorem su-
 binde variet, nigraque relicta albam & viceversa
 inhabitet stationem. Reginae pars belli, ut Po-
 ãta canit, optima, militantium omnium, si à so-
 lo equite discesserimus (neque enim saltu transi-
 lire agmina mulierum est) incessus muniaque i-
 mitantur, totumque illis campum, salvo interim
 obstantium iure percurrere à regibus facta po-

D

restas est. Interea cautius utriusque regnator gentis arma movet : quippe in his omnis spes & sola belli posita est fiducia. Hos ergo omnes circumstant, tuentur medios, pro iisque sua corpora letho obiectare nullus bellantium renuit. Haud tamen impunè ex hostium grege eos quis propius accedet, cum omni ex parte nocendi ius habeant, etsi non amplius uno gradu à prima statione progrediantur, unde in reliquas tabulæ sedes pari modo migrare solent. Quodsi incautas Bellonas Mars crudelis devoret, & regib⁹ novos apparare hymenæos placeat, fidæ quæ olim fuerant earundem ministræ regali invitantur thalamo, & quæ prima, per tela hostium invec̄ta trās actis cunctis spatiis lineâ rectâ, suprema regis adversi attigerit penetralia, extinctæ reginæ toro armis sceptroque; potitur, eiusque eam subire munia ac dignitates Imperator procurat. Sunt qui absque discretionem singulos pedites ad hanc dignitatem evehendos statuunt, sed sine ratione & probabilitatis specie id conantur, cum verisimile non sit virum in fæminam transformari posse, aut eius connubium regem appetere. Rectius ergo cū VIDA agere videntur, qui habitopersonarum discrimine Gynæceo hanc saltem licentiam ac prærogativam tribuunt. Eo verò ipso momento famulæ, quo metam extremam in castris hostium occuparunt, vices sublatae reginæ subibunt,

subibunt, nec antagonistæ, ut nonnulli arbitran-
tur, ictum expectabunt. Nam omnes molesti-
arum quæ deglutire fluctus, & iam attigerunt li-
bertatis portum, deserendæ minimè sunt, sed con-
festim, quam meruere decorandæ gloriâ. Et cū
communis hæc sit sors utriusque ludentium, eò mi-
nores excitaverit contentiones, promptioreque
potius pars utraque animo remunerabitur Bello-
nas, quam cunctando debito easdem gloriolæ ex-
cidere fructu patietur.

CAPVT QVIN-

T V M.

Ἐπιόχῃ

Mavortis nequeant quoniam sine legibus arma

Iusta esse, infelix sitq; utrobique labor:

His quoque ludicris certâ stent omnia lege

Cura erit, ut fausto Numine cedat opus.

Nec vulgi semper præcedet opinio: rectum est

Ingreditur veræ quod rationis iter.

Um facili quidem negotio isthæc pro-
ponantur, exhibeantur vero difficilius
nî certæ feriantur leges, quæ transgres-
sorem non solum absurdi, verum etiã

D 2

levitatis convincant, paucis de ijs iam agemus.

LEX PRIMA

Quem penes belli est initium, unum è suis latrunculis, quem arbitratus fuerit commodissimū emittere, idē alter vel occurrendo exposito, vel alias moliendo insidias factitabit. Plures autem simul præter unum, in hostem nō promovebuntur, omnibusque unum erit studium obsessum inimicæ gentis regem occludere, occlusoque excedere pugnâ. Rege namque coacto in angustias, ut neque minitantem extrema vel ipse, vel vindici suorum militum manu tollere, neque fugâ, neque tutelâ acquisitâ aut quacunque dehinc ratione alia evitare fata instantia possit, receptui canitur, & rex victus victori *λύτρον* persolvit. Adhæc duæ aliæ sunt viæ vincendi Regem: si videlicet primum omni spoliatus milite solus, prævalente interim antagonista numero latrunculorum, de quibus est præsumptio sive firmior coniectura, eos ad constringendum hostem sufficere, relinquatur. Deinde quando occlusus ulterius se movere nequit, licet nulli sit inimico expositus aspectui, idemque etiam fatum in suo comitatu experitur. Sciendum tamen hic est, oportere adversarium tali quoque in casu præpollere calculorum numero, qui possint transponi, & ad

ni, & ad infelicem superandum regem non solum
τῆ συνάμει sed & ενεργείαι ipsa prævaleat. Interea ve-
ro cuneis expansis sibi invicem milites non parcunt
sed quo citius desertum regem vincere valeant, u-
trobique alter alterum conficit, & cæsi succedit
stationi, unde, si semel vindicis alæ ictum sustinue-
rit, reverti integrum relinquitur, solo excepto pe-
ditatu, quem hac libertate nondum à rege dona-
tum accepimus.

SECUNDA

Latrunculus qui primus manu Antagonistæ fu-
erit sublatus tabulâ, cuiuscunq; sit coloris & ordi-
nis sine προσωποληψία promovebitur, nec pro libitu
pristinæ reddetur stationi. Sic enim materia rix-
is præripitur, industria ludentium excitatur, neq;
adeo in longam moram tædiofa actio protrahi-
tur. Accidit vero ut interdum sublati calculi lo-
cus mutari non possit, occupatis scilicet, quæ re-
spicit ille, sedibus: talem reponere & movere ali-
um; vellicatione addita prudentius porro adversa-
rius agat, integrum erit.

TERCIA

Non tamen calculi pro calculis tollentur, nisi
ad commodiores struendas infidias pateat via, &
pars sic a adversa viribus reddita inferior regem su-

nam tueri amplius nequeat. Nam si pro arbitrio
quivis hic agat, hoc sequitur incommodi, ut sopi-
tis invicem bellatoribus reges non possint supera-
ri, atque adeo frustra sit concertatum, & verum
finem qui iucunditatis & memoriam ingenium-
que exercendi gratia propositus est, pars neutra as-
sequatur.

QUARTA.

Rex spatium, quò hostis collineat, non ingredi-
etur, quod vulgus Germanice effert. *Es gilt nicht
in den Schach Zihen.* Neque hìc eorum multum
me movet opinio, qui hoc *σοιχεϊο* limitare volunt:
quasi regi in locum sibi inimicum descendere liceat
tum, cum latrunculus fatale illud spatium Regi ad-
verso respiciens suo Imperatori tutelæ est, neque
absque eiusdem extremo periculo moveri lo-
co potest. Equidem fateor simulachra bel-
li hunc quicquid est ludum exhibere, multumque
cum feri Martis stratagematibus habere commu-
nionis (hinc enim illi ratiocinantur) attamen hoc
in super est verissimum & manet immotum: non
trucidari sed occludi tantum & circumdari in hoc
conflictu ludicro reges, adeo ut nullius restante ef-
fugij remedio victus victori cedat. Consequens
ergo est, ut quamprimum Rex inimico ab hoste de-
signatus aspectu progredi nequeat, penes eum re-
ponatur palma, qui ultimam ultimo ictu vim in-
tulit.

tulit. Adde quod obijci poterat, nil audere anta-
gonistam latrunculo eiusmodi qui & Regi ini-
mico minatur, & simul suum Ducem defendit, sus-
cipere, cum metuendum sibi sit, ne ubi hostem
interfecerit, sequenti ictu & suus concidat guber-
nator, atque ita sine victoria utrinque sit pugna-
tum. Næ autem tales vehementer errant, & quod
naturam schachici prælii & rectæ rationis usum
ignorare videntur. Nam quis foret non dicam
rex, sed verna, sed baiulus, sed de circo maximo a-
liquis eius dementiæ morti ut sese voluntariæ ob-
ijceret, sperans adversarium quoque suum dein-
ceps sopitum iri. Præterea, ut satis dictum & ma-
nifesto constat, probaturque ab omnibus saniori-
bus ludum huncce qui callent, non trucidantur re-
ges, sed ubi fatali symbolo schach monitis pro-
grediendi obseptæ est via, nullus superadditur i-
ctus, sed superior victoriam affectatam reportat.

Q U I N T A

Si Regi hostis minitabitur inscius, idque post ur-
num demum atque alterum ictum animadvertet,
retexere gradus & cuncta restituere in pristinum
non licebit. Lugeat enim occasionem oblatam
qui neglexit, nec ob alterius incuriam tota distur-
banda censetur acies. Erit autem hîc quoque
curatio, ne quis duobus una vice calculis prælietur,

Regem altero adversæ aciei designando, novas altero moliendo infidias. Ita enim vel duo simul corpora bello obiicientur, vel neglectum sarcire velle videbitur is, quem aliud mens sana & studiosa æquitatis docebit. Evenit tamen aliquando, ut duobus alter pugnet latrunculis: quod si de integro fiat iure admittitur, sin prioris sit neglectus compensatio rectè impeditur. Quotiescunque ergo inimico in aspectu reges steterint, illud dato symbolo *SCHACH* indicendum ab eo erit, qui infidias locavit, sive urgente sive dissimulante altero, aut neglectus ille iacturam solus deinceps feret. Neque etiam est, ut illi hoc loco, nobis placeant, qui superstitionem loquendi formulam in vincendo rege urgent. Ac si necessariò vocula Germanica *Mat* ad minas ultimas sit apponenda, aut irrita sit facta superatio. Cum enim neque ex necessitate, neque commodi alicuius, neque decori observandi, multo minus absurdi vitandi gratia suam opinionem proponant: quidni eandem ut imaginariam ipsis remittamus? Quippe res ipsa, regi ubi a qua hæserit, loquetur, neq; impotens demum verbum hanc giganteam importabit vim. Quin imò nullam ei constitutam esse mulctam novimus, qui fatalibus illuserit imperatori minis, cum sæpe accidat, ut superatus videatur, alio tamen restante effugio. Sed instant porro *λογόμαχοι*: Ingenii esse exercitium, ingeniosè igitur omnia primùm præmeditanda,

tanda nilq; vel temerè vel supervacaneū loquen-
dū vel necessariū negligendū esse. Verū sit ingenij
exercitatio, sit memoriæ cōformatio, sit morū, sit
animi, sit vitæ probatio, sit deniq; arduū, sit heroi-
cū, sit diu quoddam schachia: hæc tamē omnia,
quacunq; etiā lance pensitaverimus, nunquā ul-
lam afferent necessitatem voculam illam langu-
dulam symbolo S C H A C H copulandam esse. Quia
enim vis ingenij & memoriæ bonitas circa ipsam
assequēdam, rege occluso, victoriam sunt occupa-
ta, liberum relinquitur actori vel hanc sive aliam
addere dictionem, modo quæ schachiaē conveniūt
operetur. Vtique manifestum & luce clarā cla-
rius hoc est in magis arduis negociis, ut nequaquā
irrita æstimentur propter ridiculam neglectam for-
mulam, quandoquidem nullibi non locum habet
illud, R E B U S I N T E L L E C T I S I N V E R B I S
N O S E S S E F A C I L E S, quod dicitur. Si enim non
ad *παλινοδωσιν* adigitur Theologus, si fures appellitet
fæneratorem, hæreticum verbi D E I præconē, Ma-
gistratum perfidum, improbum præceptorem, &
si non illicò addat discrimen, quod vel animam
suæ fidei commissorum, vel proximi bona rapiant:
Si I. C. non erat ad aniles adstrictus quæstiunculas,
quas Cicero in Mureniana examinat: Si ægro-
tus bonitate pharmā corum, & auxilio divino re-
vera pristinae valetudini restituitur, quamvis ipsi
non detegat medicus, utrum Galeni, an Paracelli

illius Theophrasti sit methodum secutus : si de-
 nique philosopho non scribitur dica, quando so-
 phistam ostenso placiti fucō redarguit, licet non
 semper formulam illam logicam præmiserit N.C.
 & R. est: Quidni nobilissimi ingenuo SCHACHIÆ
 actori liberum impeditumque fuerit, vel addere
 voculam illam elumbem, vel absque victoriæ di-
 spendio negligere? Quoniam non ex verbis sed re-
 ipsa iustissima solet fieri censura.

CAPVT SEXTVM

Ἐπιτομή

*Hic animi curis vacuo, belliq; perito
 Technarum est opus, hinc vis valet ingenij,
 Vt vel felicis vel iniquæ tempore sortis
 Prudenter nôrit tela vibrare tyro.
 Eiusque sit actorem multum meminisse necesse,
 In tabulam ludiest forma redacta breuem.*

HActenus de SCHACHIÆ origine, usu,
 subiecto, obiecto, modo ludendi atque
 observandis præceptis actum est: subij-
 cere nunc animus est Coronidis loco quæ
 spectant ad artificium & tyronem reddunt ocula
 tiorem: Afferet autem ille, qui excellere hoc ex-
 ercizio cupiscit, suavitatemque eius affectat: i. ani-
 mum secu-

mū securum, curis ac molestiarum iniuriis tran-
quillum. Etenim nullum sibi hic ius vendicat
fortuna, non dominatur casus, sed quo ingeniosi-
or, exercitator, cautior fuerit actor, hoc citius as-
sequetur SCHACHIÆ palmam. II. Conflictu-
rus cum hoste non uniduntaxat præsentique in-
cumbet ictui: sed secundum, tertium, quartum,
quintum etiam subsequuturos, & si potest, plures
animo colliget, meditabitur, dispōet. Ordini enim
neq̄ perpendere futura puerorum est, & à veræ ra-
tionis ductu longo intervallo abscedit. III. Imi-
tabitur etiam veros bellatores, qui quò facilius su-
perare hostem possint, stratagemata, technas &
varias fingunt insidias. Annitetur vt vel utro-
que in latere strages edat, ut antagonistæ intētio-
nem disturbet, vel iacturam principis alicuius cal-
culi faciat, & fallaces machinetur ictus, quo he-
roës hostilis agminis inutili inescantur præda, ma-
iorique cum damno cædes aduersa gens deploret.
IV. Pedites non parvipendet, quanquam mini-
ma exercitus esse pars videantur. Nam haud mi-
nus ac cæteri aduersus hostium incursiones regē
immunē reddunt, &, ut supra cap. 4. ostensū fuit,
reginæ ex iisdem quaternæ restituere iacturam
queunt. V. Si regem qui procedit armiger
occumbat, tempestivè rex locum mutabit, ne in
angustias detrusus asylum quærat incassum. VI.
Equites omnium primi stationibus exilient, ho-
stisque

stisque insultabunt cuneis. Nam tanta huius
est latrunculi præstantia atque usus, ut medio in
campo, octo etiam, nisi habitentur, possit intrare
sedes: dandaque cum primis est opera, ut si pri-
mas adversariorum vigilias transfiliat, talem oc-
cupet stationem, qua & regi pariterque elephan-
ti, vel alij præcipuo bellatori fatum ultimum in-
tentet. VII. Signiferi autem sive Elephantes cõ-
modissime ad finem pugnae reservabuntur. Ple-
nis enim undique campis peditum strepitu ob va-
stam molem difficilius educi solent: quod ta-
men actoris arbitrio sit commissum. Nam si re-
ges anteriori turmarum parte denudantur, bello-
nae quandoque Elephantorũ munitæ præsidio au-
daciã vincuntur II X. Si, quem noster tyro du-
cit imperator coangustetur & fugæ non sit locus,
subinde tales opponet milites, qui non solum de-
fendant eum, sed vim quoque penitus propulsent
ac noxæ sint hostium copiis: aliàs inimicorum
in graveſcente numero facilè edomabitur. IX. Re-
ge vero adverso in angustias coacto, actor non de-
sistet minitendo extrema, usque donec occlusus
suorumque privatus subsidio se dedere tandem
cogatur. Vt enim vir fugiens denuo pugnare
potest, captus constrictusque amplius non noc-
bit. X. Nemo denique sibi persuadeat se fru-
ctus & voluptatis aliquid inde percepturum, nisi
prius exactè omnium & singulorum latrunculo-
rum no-

rum nomina, stationes, incessus & munia habue-
rit cognita, Sed cum singula singulos post ictus
actorem percurrere oporteat, & facile ut sui obli-
viscatur propositi accidat, memoriæ ego tyronis
consulendi gratia tabellam, à doctissimo viro &
bene de literaria Rep. merito & merente in hunc
usque diem quondam conscriptam, in qua uno
omnia intuitu videri, considerari & addisci pote-
runt, adieci. Fruere lector actorque benigne
labore ut suaviter ut multùm, ita diu, ita beatè.

* * *

CAPVT VII

ωειοχη.

- Colluisse iuvat stimulis licet inguina acerbis*
- Rumpantur Momo, dispereatq; Codrus.*
- Lex patitur, natura iubet, bona corporis urget*
- Harmonia, interdum pellerè amara procul.*
- Pellerè amara procul soleat cum pugna latronum:*
- Gratior hoc SCHACHIÆ sic quoq; ludus erit.*

Um nulla propè reperiatur disciplina,
nulla sit ars, nulla facultas, nulla scien-
tia, imò doctrina vel factum etiã qua-
lecunque sit nullum, suos quæ non pa-
tiantur Momos ac zoilos, qui Theonino eadem
dente arrodant, & cornicum, quod dicitur, oculis
configant: quid mirum SCHACHIÆ quoque ex-
ercitium

exercitium idem experiri fatum, & sinistris ob id esse expositum iudiciis? Dum.n. sua quemque prurit libido, mundusque totus regitur opinionibus, cuilibet placere & satisfacere non hominis sed ne DEI quidem esse dixerim. Sunt autem, ut breviter rem perstringam 4. potiss. vituperonum genera, quibus liberales liberalium ingeniorum exercitationes sordent. Primum eorum est, qui ex sua quoslibet iudicant naturâ, & rigidam in iuventa senii requirunt austeritatem, imò cum ipsi recreationes oderint, vel iisdem invideant, alios quoque, haud secus ac Aesopicus canis, qui dentibus frendet, qui latrat, qui mordet, qui fœno incumbens nec illo vescitur ipse, neque boves ut vescantur admittit, inde arcere conantur. Fulminant statuta & leges: Ludos omnes, cum multorum malorum occasio & causa olim & nostro tēpore sint crediti à legislatoribus esse prohibitos. Ingeminant auctoritatem imperatoriam, quod in d. Authen. Alearum usus. C. de Religiosis & sumptibus funerum, & aliæ lusu & aleatoribus, statuerit & decreverit, ut nulli liceat ludere. Quinimo ob id imperatorem conclusisse vociferant hunc paragraphum de lusu sub titulo de Religiosis, ut intelligamus prohibitionem ludi esse religiosū quiddam erga Deum. Inclamant ludum esse rem perniciosam & pravam, despondere adolescentibus bonis amissis animos, è divitibus passim pau-

sim pau-

si pauperes fieri, sacrilegos, falsarios, fures, raptores, alienis bonis inhiantes & sine regula virtutis & honestatis viventes. Intonant multos perditis substantiis bibisse venena, multos se laqueo suspendisse, alios aliter interiisse: nonnullos dato chirographo diabolo sese obligasse & mancipasse: multos quoque ob blasphemias absorptos à terra esse: alios cæleste fulmen divina operante vindicta occidisse, secundum canonistas in c. inter dilectos. de excessi. prælato. Hostiens. in summa de excessi. præl. Et alii, in c. clerici. de vita & honest. cler. Addunt denique quod Ludus propter blasphemias, in quas prorumpunt homines ob bonorum perditionem, permittat cælum infici & pestilens fieri. Authen. vt non luxur. con. natu. Affirmantque ludum esse contra bonos mores & omnem religionem, esse furem temporis, fomitem irarum, contentionum, vulnerum, cædium, atque adeo impuram, stolidam, turpem ac belluinam voluptatem, qua non honestè vivatur, qua lædatur proximus, qua non cuiq; ius suum tribuatur, & horum sexcenta alia eruçant. Sed quid respondebimus ad tot argumentorum pondus, tormenta, fulmina? Nisi, me christe, ipso- rum tecti scuto accinctique ferro essemus, actum foret de nostris viribus, imo confusi & victi ad Indos usque & extremos relegaremur Garamantes. Et quam scitè ex lege illi ludos omnes damnant:

cum eo

cū eorundē plurimos, virtutē videlicet, honorem
ac laudē comites qui habēt ex lege concessos so-
le meridiano sit clarius. *l. qua actioe §. si quis in col-
luctatione. ff. ad l. aquil. & l. si rem. §. si tibi ff. de præ-
script. ver. & l. i. §. bestias. C. de postu. & l. in executio-
ne. §. fin. ff. de verb. oblig. & l. i. C. de athl. lib. 10. Bald.
in rubr. de Cond. ob turp caus. l. i. c. de expensis ludorū
lib. 10. & l. nā ludus ff. ad l. aquil. & in proœmio ff. pa-
ragra. illud. & extr. de homi. c. cum sacer lusit Isaac.
32. q. 4. c. recurrit. & c. lusit Ioseph cum tribunis suis.
22. q. c. Ioseph.* Et quam pulchre imperatoriam,
ut et autoritatē cū plus ea pro nobis, quā negocii
culat necessitas, faciat. Alex enim tantūmodo
ut ex citato loco cōstat, lusū imperator vetat, eius
que abusū in argēto, apparatu, lapidibus & auro
perstringit, Quin imo expresse ludos quosdam
ordinat, ut sunt Corycovelon, comodiaulion, ba-
silinda &c. modo ne ultra solidum etiam qui
divitiis affluunt, ludant: ut si quem vinci contige-
rit casum gravem non sustineat. Et quā pruden-
ter incommoda ex lusu promanantia exercitiis
ingenii, morum, honorum & virtutis rigidi illi
Demæ & *μισωθρωτοι* adscribunt. An propte-
rea damnabimus vinum, cum quotidie pernicio-
sos parturiat fœtus? An fugiemus Theologiæ stu-
dium, cum animæ naufragium in eo vacillanti-
bus immineat? An sophistica studium logicum
denigrabit? Agyrtarum & præstigiatorum cir-
cum fo-

cum foraneorum temeritas in medicæ arti maculam inuret? Defædabit φιλάργυρία rabularum forensium iuris scientiam? Reicietur res per se, bona, utilis, necessaria propter abutentium improbitatem, & clades noxias? Nequaquam. Verum.

*Dum terra cælum media libratum feret,
Nitidusque certas mundus evolvit vices,
Numerusque arenis deerit, & solem dies,
Noctem sequentur astra, dum siccas polus
Versabit arctos, flumina in pontum cadent:*

Nunquam prævalebit nequitia, ut è suo volvatur cardine ius & æquum, maloque bonum cedat universo saniorum connivente choro. Illis ergo quibus præter otium, præter lusum & lucrû dulce est nihil, qui ex παρεργοῖς ἔργον faciunt, ex alieno incõmodo suû augent commodû: Non qui vitæ sciunt habere modum, quibus curæ cordique est vocatio & christiana charitas, agunt id, ut tractandis ludicris, non seriâ interim & necessaria neglexisse videantur, si se duriores esse fatebuntur, non est ut in aliis perquirendis multi simus præsertim cum cap. i. quoque hac de re actum sit, ostensumque longa serie, & excellentissimos & doctissimos homines non approbasse solum & commendasse, sed etiam usurpasse has animi laudabiles recreationes & honestas volu-

E

ptatum delicias. Deinde sunt ex altero Zoilorum grege, qui, cū ipsi ^{ὄρεγοβωτοῦ τις} inferiora alto supercilio despiciant, hunc SCHACHIAE ludū ut ineptum, frivolum, inanem accusant. Pueris convenire, quando obganniunt, simulare bella, fingere regem, scribere exercitum, facere hostiles impetus sine cæde ac vulnere: Esse viceversa virorum res ipsas emoliri, virtutum quidem adscribere sibi possessionem si malint. Ast nasturtio hi & elleboro cum opus habeant, ignari quid vituperent, minus solliciti erimus, quo pacto inimicos declinemus ictus, in primis cum nullum sit dubium æquiores fore eosdem latrunculorum censores, si eorum usum ac vim cognitam perspectamque haberent. Usque adeo verum est, quod vetus verbum habet.

Ars non habet osorem, nisi ignorantem.

Quod si enim res tam nihili esset schachia ludus, non profecto in omnium ferè Magnatum aulis exerceretur, abstinuissent eodem imperatores, Principes, comites, generosi & viri nobiles alii, non commendaretur à doctis, exploderetur è Rep. literaria, discentiumque excuteretur manibus.

Sed fuit, est, & erit res utilis atque suavis

SCHACHIA Magnatū fama & splendore celebris

Tum ex tertio calumniantium genere qui pro
repunt

repunt, altius sibi sapere videntur, ad amissimam
ponderantes omnia, nec sine fuce suam muni-
entes opinionem auctoritatem crepant I. C. Alber.
Quod in Authen. interdicimus. C. de Episcopo.
& cleri. Ludum, dicat, schachorum pestilentem
esse scholaribus seu studiosis, quia inebriantur in
isto ludo, & tempus perdant, quo nihil sit carius.
Sed quis tam obesæ est naris qui id non oderetur,
quis tam stupido præditus est ingenio qui non videat
abusum eodem in loco, non etiam ingenuam &
decentem permissamque ludendi consuetudi-
nem autorem intelligere? Ait quippe, fieri id
debere ob duas potissimum causas, inebriatio-
nem & iacturam temporis, quarum illa sit perni-
ciosa, hæc irreparabilis. Quod autem Primum
attinet inebriationem duos ea nobis sensus sup-
peditat, quorum uno luxum in poculis, altero vo-
luptatum illecebris implicationem atque irreti-
tionem, adeo ut ad res serias inidoneus aliquis &
ineptus reddatur, significari novimus. Ut ut ve-
ro sit, utrumque ludi saltem respicere abusum est
certum quam quod certissimum: & quod absque
Baccho possit atque debeat exerceri, & quod vo-
luptas non quælibet sit culpabilis, sed quædam
honestæ, laudabilis, licita, teste Aristotele 7. *Eth.*
c. 11. 12. & seq. Deinde licet *χρόνον πολυτελείωτατον* sit
ἀνάλωμα ut Lipsius cent. 1. Epistolarum Epistola
55. ex ore Democriti loquitur. Ac ut unda un-

dam trudit, nec revocatur unquam elapsa, ita in
tempore dies diem; nec amissam reparemus: ta-
men nulli verti solet vitio, si laboris absoluto
penso, quadam voluptate exhaustas animi vires
reficiat, & ad maiorem invitet alacritatem: cum
non tam curæ esse debeat, quomodo & quàm be-
ne operemur, quàm, ut operari possimus diu, cu-
remus. Insuper ex lege patet omnē ludū virtutis
vel recreationis vel honoris laudisve sine cupi-
ditate & avaritia institutū esse permissum, dum-
modo non immisceatur fraus, dolus, blasphemia
aut aliud delictum, & fiat horis debitis ac con-
gruis. *l. solem. §. 1. ff. de alea.* & canonistæ in dictis
locis. Et quod caput est, expresse pro schacho-
rum ludo concluditur, Gloss. in Authen. Interdi-
cimus. *c. de Episco. & cler. ubi Odofr. Bald. & a-
lij, in Rubr. de alea. C. de conditio. ob turp. caus. &
Aug. in l. fin. §. 1. ff. quarum rerum.* Quod denique
quarto adversantium ex numero quidam obstre-
punt, nihil in hoc ludo dari recreationis, nihil uti-
litatis, cum mentē potius disturbet, defatiget sen-
sus, quos in re magis necessaria intendi oportebat,
vires enervet ingenii, excitet noxios animi
motus, invidiā, iram, vindictam, & quos alios e-
gregios fætus producit *ορεξις*, qui medela non nu-
trimento opus habeant & fomite, sedari non ex-
citari ab ijs debeant, qui virtutibus student, rectæ
que rationis usum excolunt. At magnam ma-
gni illi

gni illi σοφοί & πανεπιστημοί fallaciā CAUSÆ CŌ-
mittunt, dum quod in personis hæret vitium rei
ipsi adscribunt. Quippe nemo facile nescit, quã-
vis scientiam difficiliorem rudi & imperito, fa-
cilem & expeditam esse experto, tædii illum plus
satis, hunc melle dulciores fructus ex eadem me-
tere. Et ut artes ob iuniorum non improbantur
ieiunitatem atque imbecillitatem iudicii, sed in
his dum sæpius desudarunt, tandem ubi ad illa, ut
cum Lucretio loquar,

Edita doctrinâ sapientum templa serena

Pervenerunt, experiuntur, radices sanè fuisse
amaras, at fructus esse dulcissimos: Ita in SCHA-
CHIA quoque comparatum esse constat, ut licet
tyroni eadem primû plus negotii facessat quàm
gaudii ac suavitatis affundat: tandem tamen ubi
secretiores eius perreptavit recessus, sine mole-
stia sese ullâ ex animi sententia eâdem recreat at-
que restituit. Ut neque illud fundamento niti-
tur, fomes quod sit vitiosiorû affectuum, cum ve-
rius χαρακτήρ & certa credatur δοκιμασία qua ut Ly-
dio lapide aurum, sic ingenia & mores hominum
cognoscere & diiudicare possumus. Quo pa-
cto illustriores Gothi & Sueones solent cû pro-
cis suis agere, quibus filias suas locare volunt, ex-
aminantes eorum animos latruncolorum ludo
miris passionibus, ut pateat, an procus agrestis sit,

quod subito triumphando indiscretè exulet, aut iniurias illatas cautius pati, vel modestius avertere nōrit. SCHACHIAE enim ludo, ut *Ol. Mag. Gothus lib. 15. c. 12. historia de gentibus septentr. refert* ira, amor, petulantia, avaritia, socordia, ignavia, aliæque plures dementiæ passiones & animi motus, fortunæq; vires & proprietates demonstrari solent. Quamobrem cum schachiæ mastyges quod volebant, audierint, extremam labori huic manum impositurus rogatos volo omnes censoriæ qui eum virgulæ subiicient, ut si quid minus ex arte vel rationis acumine scriptum deprehenderit, materiæ partim adscribant simplicitati & tenuitati: partim obsequendi studio. Quippe saniorum secutus iudicia, quid communiter vulgus sentiat, lubens præterii, Et quid quæso in ludicra hacce & umbratili scientia præter humile dicendi genus, præter autoritatem doctorum virorum, præter animi promptitudinem quispiam desiderarit? si enim ubi desunt vires, etiam voluisse bene, gratū est: si ubi certis destituimur præceptis, autoritates, & quid propius rationis puritati accedit, amplectimur: quidni hac ego in materia veniam merear, qui multis attractus precibus & imperatis eorum quibus resistere piaculum mihi duxerim, non proprio ex cerebro aut sordidis abditæ rationis lacunis, sed bonorum & eruditorum hominū iudicio, certis & quotidie
obviis

obviis documentis hanc SCHACHIÆ enodationem
παχυλῶς quidem & ὡς τύπω breviter tamen
& suo ordine scribere publiciq; facere iuris sum
aggressus? Certâ fretus spe multis qui otium
aliquando hoc exercitii genere fallere voluerint
laborem hunc qualemcunq; non solum gratum,
sed & utilem ac propè invitationem lima-
tioris alicuius ingenii esse
futurum.

F I N I S.

E 4

AD SCHACHIÆ STV
DIOSVM

æc pingui auctorem placuit monuisse Mi-
nervâ

Quem schachia illustris grata cupido
tenet.

Pectore ego prompto monitus meliora resumam,
Atque sequens melius post μελέτημα feret.

Quisquis es ergo aciem mentis visusq; suavi
Leticia exacuens schacchica bella move.

Difficilis labor est, quem tristior aura fatigat,
At facilis ridet cui pretiosa quies.

Qui valet ingenio, potis est meminisse, nec altâ
Vi premitur scelerum, est cui sine lite domus:

Quem penes est posse ardenti moderarier iræ,
Atque equâ sortem mente subinde pati.

Hac dote instructum nil technæ ictusque moerentur
Audaces, quibus hic pars inimica valet.

Non, malè si primo congressu ceaserit, omnem
Abijciat schachia sensum animumque tyro.

Pulchrum est sylvestri calamo trivisse labellum,
Pulchrius at gratum posse sonare melos.

Qui sophia callet præcepta meretur honorem:

SOLUS AT ARTIFICEM QUI FACIT VSUS ERIT.

Sic quoque nosse huius quæ sunt primordia ludi
Est aliquid, iuvenes exhilaratq; animos.

Sæpius

*Sæpius alternis verum hunc iterasse fritillo
Ancipiti vicibus, laudis & artis erit.*

L. W. L.

Epigramma
Ad

LUCAM WIELIUM LIGIO-SI-
LESIIUM, IN SCHACHIÆ LUDUM
commentaria edentem, amicum
intimum

S Cilicet hos lusus veterum censura probabat,
Qui non expertes utilitatis erant.

*Quæis erat ingenij promptum cognoscere vires,
Quæ spes de quovis concipienda foret.*

*Quando igitur lusus reliqui hoc præstare videntur
Ec cur non præstet SCHACCHIA ludus idem?*

*SCHACCHIA ludus idẽ, si quicquã indico, præstat
Exacuens penitos ingenij usq; tholos.*

*Multum igitur mereris tu LUCALaudis, amœnum
Hunc ludum tantã quod brevitate doces.*

*Premia digna VIDAM remanent, & laurea vatẽ
Exornat, SCHACHIÆ qui fera bella canit.*

*Gratia teque omni doctũm remorabitur ævo
Quod verã illustras utilitate μέλος,*

*Tamq; utrinque acies aptè disponis, ut omnes
Hanc pugnam pugnent, ordine quisq; suo.*

*Huc vos, huc igitur quotquot gravioribus estis
Exhausti rebus convolitate viri.*

E S

*Hic miles poterit vestras profligere curas,
Atq; animo robur deïn renovare suum.
Sed iam procedunt acies, & pugna calescit
Dum licet, hinc salvâ me cute proripio.*

Iohannes Schultze
Insterburgensis Borussus.

ALIVD

Ad amicum exoptatissimum Lucam Wielium
Ligio-filesium

*S*eria mixta iocis; requies adiuncta labori;
Cum gravibus multum ludicra mista iuvant;
Sic animis vires redeunt, sic robor a membris,
Corpore sic toto luxq; vigorq; manet.
Continuè intensus cum cortice rumpitur arcus:
Plusq; refert frugis qui requievit ager.
Sæpe Thalia vacat per amœna vireta resultans,
Sæpe canit Phœbus, ludit & ipse chely.
At genus est varium ludendi, gaudia mille,
Mille voluptatum semina, mille ioci.
Alea num potior? num tessera, numq; palestra?
Nervis apta fides, sphaera vel ipsa prior?
Haud reor: incerta siquidem ludibria Sortis
Hæc vel sunt; nihil aut utilitatis habent.
Vnica sed philometri SCHACHIA machina Xerxis
Prestat præ reliquis Martis, & artis opus:
Quiq;

Quiq₃ latus latè latitans latrunculus ambit
REGIS: REGINÆ regnareclusa refert.
Ergò veni properè Musis dicata iuventus,
Pectora quæ studio fessa levare petis,
Hæc cupida versato manu, versato frequenti
Schachica scripta vice, & WIELIANA lege.
Ingenium subtile feres, hinc mentis acumen,
Consiliūmq₃ sagax, iudiciūmq₃ feres.

Daniel Hugwartus
Argentinenſis.

Aliud

Piè docto, ornatoque iuveni viro Lucae Wielio,
amico & fratri suo appo-
nebat:

H Vc, dum Castalides suum relinquunt
Et fontem, atq₃ apices, adeste leti,
Dum lætae Charites amena tempe
Exquirunt, ociūmq₃ voce poscunt,
Huic nostro iuvenes favete ludo.
Vos, dum puniceas rosas thymūmq₃,
Dum myrthos & amaracum capeſunt:
Dum lætae saliunt, aguntq₃ lætas
Certatim choreas Deæ per herbas,
Lusum proripite: & benè ominantes

611 N

Nunc & duritiem Catonianam
Nunc & Socraticos (licet) libellos
Impune è manibus reponitote:
Surreptim schachicos inite lusus:
Certatim scachicas ciete pugnas:
Donec per iuga denuò recurrant,
Donec Castalias aquas revisant
Defesse Charites viâ & choreis.

Si qui ludere fortè nesciant, mox
Hunc ad tendite primulum laborem,
Quem edunt delicia Wielianæ.

Hunc florem capite omnium lepörum,
Iste deliciaeq₃ gratiaeq₃
Curis inter edacibus polantor;
Interq₃ aspera multa blandiuntor

Et Musas Schachia addecet decoras:
Et Consum schachia addecet severum:
Et sceptrum Schachia addecet serenum:
Et ludus decet hic Lares honestos.

Hic Bellonula belliora bella
Hic & Marticulus tumultuosas
Pugnas excitat usq₃ & undecunq₃.
Quando discolor acies aperto
Stat campo, & similis ferocienti
Strages dulciculas cit undequaq₃.

Hinc castra, hinc aciem severiorem
Et bellum meditaberis, minasq₃
Telorum, quibus iciendus hostis.

Vtq₃

*Vtq̄ hunc impete diruas feroci,
Turmasq̄ impiger hostium fatiges
Addisces sub imagine incruenta.*

*Hinc quantum Populiq̄ amor Ducisq̄
Ad gratum decus Imperi & tenorem
Momentum videas licet refundat.*

*Ergò quos amor extulit Sophia,
Et Musas colitis benigniores;
Et quotquot genus extulit per alta;
Huic nostro pariter favete ludo,
Et pulchro, & lepido, & venusto: & usq̄
Dignum sorte sua fovete ludum.*

Sigismundus Rüdellius
Gorlicensis. Lufatus,

AD SCHACHIAM

E *St aliquod spatium Coe; dum vena poësi
Inter missa tacet, bella parare necis.*

*Est armata togis, armisq̄ togata; perita
Inter utrumq̄; valent Martia, vel Sophia.
Nomine nobilior lēma hoc: EX COESAR VTROQUE,
Augustus tenuit: regna beavit amor.
Aiacem vicit Smyrnœus; & Hectora Achilles;
Voce, lepore, jocis: ense, ligone, manu.*

Artibus

*Artibus opprimitur Midas; nec scit Cato Martem;
Quis sit? sic docilis lusus utrumq; docet.
Vis me pacatum; vis me pugnacem; in utroq;
Pugno; sed medijs utraq; mista placent.
Discite: ne lateri noceat; vel stigmata inurat
Hostis Athenæis; vivere utroq; pares.*

Iacob: Tackius
Saxo Hall,

Σφάλματα Typographica.

*Literâ b. folio 7. Versu 22. pro ἀπνευσί lege ἀπνευσί. lit.
e. f. 5. v. 9. pro εἶτⓄ lege εἶτⓄ. ib. v. 12. pro πέσῃς lege
πίσῃς Et pro ἀξίγίας lege ἀζυγίας. εἰ f. 7. v. 48. pro πόλεις
l. πόλεις. ibidem v. 50. impone spacio πόλεις. Reliqua Be-
nevolus lector sua restituet industria.*

... **E** ... **S** ... **C** ... **D** ... **E** ... **F** ... **G** ... **H** ... **I** ... **K** ... **L** ... **M** ... **N** ... **O** ... **P** ... **R** ... **S** ... **T** ... **V** ... **X** ... **Z** ...

... **A** ... **B** ... **C** ... **D** ... **E** ... **F** ... **G** ... **H** ... **I** ... **K** ... **L** ... **M** ... **N** ... **O** ... **P** ... **R** ... **S** ... **T** ... **V** ... **X** ... **Z** ...